

QUESTORS, BACINERS, APLEGADORS
ELS ACAPTADORS D'ALMOINES AL SERVEI
DE LES INSTITUCIONS ECLESIASTIQUES I BENÈFIQUES
CATALANES DURANT L'ANTIC RÈGIM:
UNA APROXIMACIÓ

CARLOS PIZARRO CARRASCO

RESUM: Des de l'època medieval, nombrosos santuaris i hospitals han recorregut als demandants d'almoïna per finançar les seves finalitats espirituals i benèfiques. Francesc Carreras Candi va descriure els privilegis reials de què gaudien (portar armes prohibides, immunitat, exempció de càrrecs municipals, etc.), per tal de moure's pel territori sense ser molestats per les autoritats i a resguard dels malfactors. Posteriorment, José Goñi Gaztambide va demostrar que sovint van acaptar pel seu interès i amb ànim de lucre.

L'objectiu del present article és establir els fonaments conceptuals, jurídics i metodològics i oferir un estat de la qüestió sobre els acaptadors de les institucions catalanes durant l'Antic Règim, també anomenats «questors», «baciners» o «aplegadors». Al llarg d'aquest treball, estudiem la historiografia sobre tres entitats representatives: el monestir de Montserrat, l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona i l'ermita de Santa Bàrbara de Pruneres, i el cas paradigmàtic dels habitants de Monistrol de Montserrat, fonamentalment amb documentació d'arxiu. A més a més, analitzem una petita mostra de les credencials de nomenament que portaven aquests personatges durant l'edat moderna. Amb tot això, hem confirmat els paral·lelismes que hi havia en els privilegis entre les diverses corporacions religioses i hospitals; ens hem interrogat sobre altres possibles prerrogatives, com ara la franquícia en allotjaments militars i les exempcions fiscals, i hem arribat a la conclusió que el fenomen dels acaptadors i les seves estafes va sobreviure a la Revolució Liberal del segle XIX.

PARAULES CLAU: Aceptadors; Privilegis reials; Santuaris; Beneficència; Ordres mendicants; Indulgències; Confraries; Montserrat (monestir); Santa Bàrbara de Pruneres (església); Hospital de la Santa Creu (Barcelona); Monistrol de Montserrat.

ABSTRACT: Since medieval age, many sanctuaries and hospitals have resorted to alms-seekers in order to finance their spiritual and charitable objectives. Francesc Carreras Candi has related the royal privileges they had (carrying prohibited weapons, immunity, exemption from municipal charges, etc.), that allowed them to travel through the territory undisturbed by the authorities and safe from criminals. Afterwards, José Goñi Gaztambide demonstrated they often made this by their own interest and profit.

The aim of this paper is to establish the conceptual, juridical and methodological basis, and provide state of the matter about the alms seekers into Catalan institutions during the Old Regime, also called «acceptadors», «baciners» o «aplegadors». Along this work, we study the historiography of three representative entities: the monastery of Montserrat, the Hospital de la Santa Creu de Barcelona and the hermitage of Santa Bàrbara de Pruneres, and the paradigmatic case of the inhabitants from Monistrol de Montserrat, basically with archival documents. Besides, we analyze a small sample of credentials of appointment bearing the “baciners” of the early modern age. Thanks at all to which, we have confirmed the parallelisms in the privileges of this commissioners of the various religious corporations and hospitals; we have asked ourselves about other possible privileges, such as exemption in military accommodation and tax exemptions, and we have reached the conclusion that the phenomenon of alms-seekers and their scams survived the Spanish Liberal Revolution of nineteenth century.

KEYWORDS: Alms seekers; royal privileges; sanctuaries; beneficence; mendicant orders; indulgences; brotherhoods; Montserrat; Santa Bàrbara de Pruneres (Church); Hospital de la Santa Creu (Barcelona); Monistrol de Montserrat

«— Sembla de Monistrol!

Se diu de qualsevol que xarri molt, perquè a Monistrol tenen fama de xarrayres: Si ho son ò no son, ho proban prou els quistons (cuestores) qu'eran tots de Monistrol y recorrián tot lo món fins ara poch anys replegant almoynes per algun sant ó santa ú obra pia (degudament autorisats, com que arrendavan la capta per un tant) y ¡prou lluían la llengua per tot per poder portar l'alforja més pesanta! Ells ab ells, parlavan una llengua qu'ells se havían arreglat, y diguent paraules catalanes, no hi havia pas ningú qu'ls entengués, perquè'ls hi cambiavan el sentit. Además, molts s'hi feren ríchs, tot tou!»

La Il·lustració Catalana, núm. 296, 15-10-1892, p. 13

L'atenció dels pelegrins i els malalts, la construcció d'un temple, la devoció a un sant i el manteniment del culte o d'una comunitat monàstica no poden portar-se a terme sense uns mitjans econòmics i humans suficients. Des de l'edat mitjana, esglésies, monestirs i hospitals han recorregut a la captació de donatius per finançar-se, al costat d'altres recursos possibles com ara rendes fixes (provinents de terres, finques urbanes o del producte dels censals), deixes testamentàries, venda d'imatges, medalles, ciris i butlletes d'indulgències, etc. Una part significativa d'aquests ingressos la portaven els col·lectors o recaptadors, uns personatges d'origen eclesiàstic o laic que sovint es movien per un territori extens i obtenien un guanys importants.¹

L'objectiu del present article és presentar un estat de la qüestió sobre la captació d'almoines destinades a les corporacions religioses i benèfiques catalanes de l'Antic Règim, que ha de servir com a punt de partida a altres historiadors per analitzar en profunditat el fenomen. Després d'una primera aproximació de caràcter conceptual i unes breus anotacions sobre l'abast geogràfic i cronològic, aquest treball focalitzarà l'atenció en tres models que representen diferents tipologies institucionals (un monestir, una ermita i un hospital) i que demostraran les similituds entre els seus baciners: Montserrat, Santa Bàrbara de Pruneres i l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona. D'altra banda, estudiarem el cas dels aplegadors de Monistrol de Montserrat, que continuen actuant com a mínim fins al segle XIX.

1. Sobre l'origen de les rendes del clergat regular, vegeu Maximiliano BARRIO, *El clero en la España moderna*. Córdoba 2010, p. 374-381. Les almoines, un ingrés adventici o incert, les classifica en: a) *gracioses*: depenen de la caritat dels benefactors i es recullen a través de la mendicitat (acaptés) o arriben a les portes dels convents; inclou el producte de la venda de medalles, estampes i donatius que els devots ofereixen a la Verge o sants; b) *oneroses*: les reben per l'activitat religiosa realitzada (misses que es celebren, sermons predicats, assistència a la confessió, funerals, etc.)

INTRODUCCIÓ

La historiografia catalana no ha estat gaire generosa amb l'estudi dels col·lectors d'almoines, perquè la majoria de llibres i articles disponibles són monografies generalistes sobre alguna església, santuari o –amb molta sort– un hospital concret.² Malgrat això, tenim coneixement de l'existència de diversos fons documentals rics en referències als acaptes i els acaptadors, com ara l'extens fons històric de l'Hospital de la Santa Creu (repartit entre l'arxiu de l'Hospital de Sant Pau i la Biblioteca de Catalunya), el Fons del Marquès de Saudin i la Col·lecció Sagarra i de Siscar, aquests dos darrers amb nombroses al·lusions a l'ermita de Santa Bàrbara de Pruneres.³

El 1737, el *Diccionario de autoridades* de la Reial Acadèmia Espanyola definia la *questa* com la «mendicidad, peticion y recogimiento de dinero, con autoridad pública, por razón de religion ù de indulgencias y perdones, que por los fraudes y falsedades que se cometian en ella, la reformaron los Papas y los Reyes»; en aquest sentit, el *questor* era, simplement, una persona que demanava almoina.⁴ Com veurem al llarg d'aquest article, els acaptes estaven fortament institucionalitzats: per la seva destinació, perquè requerien el permís de les autoritats i un nomenament oficial i atès que els seus comissionats gaudien d'importants privilegis reials i eclesiàstics. La concessió d'indulgències a canvi de la caritat i algunes pràctiques fraudulentament entre els recaptadors van fer que el Concili de Trento i, posteriorment, la legislació borbònica (que va centrar la seva acció legislativa sobre els questors dels ordes religiosos) intentessin sense gaire èxit eliminar aquesta activitat.

Possiblement, al principi els questors d'almoines, que s'encarregaven de realitzar aquests acaptes per obra pia o beneficència, eren només religiosos o altres eclesiàstics –els donats– que actuaven amb l'ajuda d'algun

2. A banda dels articles citats en aquest treball, n'hi ha excepcions. Gerard MARÍ, *Els frares de l'orde de Sant Jaume d'Altopascio al Bisbat de Girona a través de les Quesitoria del segle XIV*, dins: *Miscel·lània en honor de Josep M. Marquès*. A cura de Narcís Figueras i Pep Vila. Girona 2010, p. 162-170; Josep Maria MASSANA, *Els almoiners: 800 anys de franciscans catalans de porta a porta*. Barcelona 2010, 61 pàgines.

3. Pel que fa a Pruneres, vegeu: Biblioteca Nacional de Catalunya (BNC), Fons del Marquès de Saudin, Saud 8º 267, p. 269-271 i Saud, f., 210-211; Id., Col·lecció Ferran de Sagarra i de Siscar, lligall 43/1, que és ple de suposades llicències per postular concedides per autoritats diocesanes i provincials espanyoles.

4. REAL ACADEMIA ESPAÑOLA (RAE), *Diccionario de la lengua castellana...* Vol. V. Madrid 1737. <<http://ntlle.rae.es>> [Consulta: 14/02/2017]

servent. Sembla que aviat s'hi van dedicar de manera exclusiva persones alienes a l'Església, que en molts casos van abusar dels seus privilegis.⁵ Francesc Carreras Candi ens indica que aquests personatges —que denomina «almoiners o baciners»— no tenien sou fix, sinó que se'ls adjudicava una part proporcional de les almoines estipulada en un contracte d'arrendament; a més, havien de saber llegir, escriure i comptar per anotar les col·lectes en els seus quaderns.⁶ Durant la Contrareforma, es va prohibir l'ofici i el nom de «questor», considerat un intermediari pernicios de les almoines. Sembla que la paraula va entrar en desús i podria haver-se deixat d'arrendar l'almoina; però els acaptes van prosseguir i, fins i tot, a mitjan segle XVIII es va produir una nova onada de questors, fet que va originar una ofensiva legislativa de la Corona.⁷

Altres termes gairebé equivalents posen l'èmfasi en diferents aspectes de l'ofici. El mot baciner (en castellà, *baciner* o *bacinador*) era habitual entre els demandants d'almoines del monestir de Montserrat i l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona. De fet, abans de l'edició de 1770 el *Diccionario* de la Reial Acadèmia el considerava propi dels territoris de la Corona d'Aragó: «ministro del Hospital general de Zaragoza en casi todos los lugares del Reino de Aragón, que con una bacinilla pide limosna en la Iglésia para dicho Hospital. Tambien se llama assi al que pide limosna en bacinilla para algun santuario. Es voz usada en Aragón».⁸ El *bací* o *bacina* era un element característic de molts col·lectors d'almoines, que consistia en un plat fondo (*bacina* o *bacinilla*) o un altre recipient que era utilitzat per recollir diners en acapte; també podia estar fixa en una església i llavors es tractava d'una caixa de fusta tancada (*cepo* o *cepillo*), amb una obertura petita per introduir les monedes de l'almoina. El *bací* era també la institució (*caja*) que s'encarregava de recollir diners per a un fi col·lectiu, i que comptava amb els seus baciners; alguns exemples

5. ANÒNIM, *Sacrilega supercheria de los quistones mendicantes de Monistrol de Montserrat en Cataluña*. Barcelona 1852. És un plec de cordill de dues pàgines, imprès per José Tauló. Fundació Bosch i Cardellach (FBC), Fons Pau Vila.

6. FRANCESC CARRERAS CANDI, *Los almoyners o baciners de Montserrat*. Barcelona 1900, 8 pàgines.

7. JOSÉ GOÑI, «Los cuestores en España y la regalía de indulgencias»: dins *Hispania Sacra*, 2 (1949), p. 3-43, i 285-310; *Novísima recopilación de las leyes de España*. Vol. I. Madrid 1805, Llibre I, p. 190-195 (títol XXVIII, “De los quēstores de las órdenes, y demandantes”).

8. RAE, *Diccionario de la lengua castellana...* Vol. I. Madrid 1726; *Ibid.*, Madrid 1770. <<http://ntlle.rae.es>> [Consulta: 14/02/2017]

són el bací dels Infants Orfes, de les Ànimes del Purgatori o dels Pobres Vergonyants. En el cas del bací de la parròquia del Pi, sabem que al segle XIV les seves ordinacions preveïen l'elecció anual de tres administradors o *baciners* que s'encarregaven de fer la col·lecta per la ciutat (a les portes de les esglésies conventuals i places concorregudes), la guardaven en una caixa i posteriorment la distribuïen entre els pobres conjunturals de la demarcació.⁹

La paraula *aplegador*, que també estava vinculada als regnes de la Corona d'Aragó, posa l'accent en l'acció d'aplegar o «reunir» almoïna per ajudar al culte d'una ermita o santuari.¹⁰ Gregorio de Argáiz, en la seva història de Montserrat titulada *Perla de Cataluña* (1677), hi afirmava que els *plegadors* eren els donats i «familiars» –nom amb què els benedictins anomenaven els frares llecs– que anaven a les *plegas*, que així era com es denominaven els acptes a Catalunya, i que es movien arreu d'Espanya en nom del monestir de Montserrat per recollir les almoïnes reunides prèviament.¹¹ Al segle XVIII, el *Diccionario de Autoridades* també destacava l'ús regional del terme: «se llama en Aragón el que recoge limosna para alguna Cofradia ò Comunidad».¹² Val a dir que les almoïnes que s'aplegaven podien ser en diners o en espècie. Carreras Candi assegura que els acaptadors de Montserrat viatjaven acompanyats d'un mosso o esclau que portava la bèstia de càrrega, sobretot en el temps de les collites, que era quan es col·lectaven els fruits de la terra, i això representava la major part de les postulacions.¹³

Una figura similar a les anteriors, però que en principi actuava en un territori menys extens, era el *santer*. Es tractava d'una persona que cuidava d'una ermita i demanava almoïna pel sant; arran de la Revolució Liberal, va passar a ser per extensió el que acaptava per a un santuari.¹⁴ Algun

9. Angel Maria ALCOVER–Francesc de Borja MOLL, *Diccionari català-valencià-balear* (DCBV). <<http://dcvb.iecat.net>> [Consulta: 14/02/2017]; Salvador CLARAMUNY, «L'ajut mutu. L'assistència a la Barcelona del segle XIV», dins: *Revista d'Etnologia de Catalunya*, 111 (1997), p. 44-51.

10. *Ibid.* <<http://dcvb.iecat.net>> [Consulta: 14/02/2017].

11. Gregorio de ARGÁIZ, *La Perla de Cataluña: Historia de Nuestra Señora de Montserrat*. Madrid 1677, p. 119.

12. RAE, *Diccionario de la lengua castellana...* Madrid 1737. <<http://ntlle.rae.es>> [Consulta: 14/02/2017]

13. Francesc CARRERAS CANDI, *Los almoyners...*

14. RAE, *Diccionario de la lengua castellana...* Vol. VI. Madrid 1739. Aquesta ampliació del significat la trobem a partir de l'edició de 1822, vegeu Id., *Diccionario de la lengua castellana...* Madrid 1822. <<http://ntlle.rae.es>> [Consulta: 14/02/2017]

testimoni literari de mitjan segle XIX constata el canvi sofert per aquest tipus de demandant, ja que havia substituït les ermites i els hàbits frarescs empès per la supressió del clergat regular, pels petits acaptes a la porta de les esglésies.¹⁵ Encara en ple segle XX aquest personatge segueix en actiu i el Diccionari Alcover-Moll descriu que el santer «va de poble en poble portant dins una caixa o capelleta la imatge d'un sant i demanant almoïna per devoció a aquell sant».¹⁶

Finalment, el terme «almoïner» (*limosnero*), es reserva més per una figura històrica que queda fora del nostre objecte d'estudi. Solia ser una persona que estava destinada als palaus dels reis (l'almoïner reial) o prelats, monestirs o corporacions i que tenia com a missió administrar i distribuir les seves almoïnes entre els pobres, malalts, etc.; tot i que hem vist que fins i tot com a substantiu es podia utilitzar per designar també qui recollia almoïna per a una comunitat.¹⁷

Són in comptables les entitats que van recórrer a l'almoïna amb finalitat piadosa a Catalunya en època medieval i moderna. El 1362 Pere III el Cerimoniós declarava que havia autoritzat diversos santuaris i hospicis per postular: la casa del Sant Esperit de Lleida; el monestir de Santa Maria de Montserrat; els hospitals de les Onze mil Verges de Cervera, Santa Bàrbara de Pruneres, Sant Blai de Girona, Sant Jaume de la Font del Perelló, i les esglésies de Sant Narcís i Sant Feliu de Girona. A mitjan segle XV, tenien gran anomenada a la Corona d'Aragó, gràcies a les seves relíquies o miracles, els santuaris de Montserrat, Sant Antoni, Sant Blai, Santa Quitèria i Santa Magdalena.¹⁸ Un nomenament de baciner de 1585 del convent de la Mercè de Vic i un altre de Santa Maria del Colell (Garrotxa), de l'any 1663, demostren que diferents institucions havien aconseguit dels monarques pràcticament els mateixos privilegis per als seus baciners que l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona o Montserrat.¹⁹

15. *Los españoles pintados por sí mismos*. Vol. II. Madrid 1843-1844, p. 430-438.

16. *DCBV*... <<http://dcvb.iecat.net>> [Consulta: 14/02/2017].

17. *Ibid.*; RAE, *Diccionario de la lengua castellana*... Vol. IV. Madrid 1734. <<http://ntlle.rae.es>> [Consulta: 14/02/2017].

18. Jaume RIERA I SANS, «Santa Bàrbara de Pruneres i la seva col·lectoria d'almoïnes», dins *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 55 (2014), p. 103-158.

19. CONVENT DE LA MERCÈ (VIC), *Als illustres y reuerendissims señors arquebisbes, bisbes, abats, priors, degans, rectors de parrochials esglesies*... [Catalunya, 1587 o post.] BC. <<http://mdc.cbuc.cat>>. [Consulta: 14/02/2017]; Pere GÍFRE, *Els senyors útils i propietaris de mas. La formació històrica d'un grup social pagès (Vegueria de Girona, 1486-1730)*. Barcelona 2012, p. 627.

Al segle XVIII, també va portar a terme una activitat almoïnera destacada al Principat la confraria de nostra Senyora de la Cinta de Tortosa, fins al punt que el preàmbul de la Reial cèdula de 1783 denunciava expressament els seus apoderats, els quals havien treballat sense el preceptiu permís del Consell de Castella.²⁰

PRIVILEGIS ECLESIASTICS, CONFRARIES I INDULGÈNCIES

Els orígens dels acaptes i els baciners a Catalunya es remunten a la baixa edat mitjana, coincidint amb l'època dels grans pelegrinatges i l'aparició de nous ordes religiosos, especialment els mendicants (franciscans, dominics, mercedaris, trinitaris, etc.), que vivien de la caritat.

La difusió de la devoció als santuaris va comportar l'establiment de confraries i capelles sota l'advocació del sant al territori circumdant. Aviat les confraries es van estendre tant que van esdevenir «nominals» i no reals, ja que el devot s'inscrivía en una associació llunyana i no participava directament de la seva activitat pietosa: a una gran distància de l'església, ermita o monestir, els aplegadors aconseguïen que els nous confreres apuntessin el seu nom en el llibre de la confraria i a canvi hi deixessin almoïna. Les autoritats pontificies i diocesanes, interessades a promoure l'espiritualitat i la pràctica religiosa, van atorgar nombroses indulgències adreçades a aquests nous «germans», als simples donants d'almoïnes, els pelegrins visitants, confraries i santuaris.²¹ D'altra banda, els ordes mendicants també van obtenir privilegis papals perquè els seus frares, obligats per l'esperit de pobresa, sortissin dels seus convents i es desplaçessin a les esglésies que trobaven al seu pas per predicar i recollir almoïnes; malgrat això, en ocasions van trobar l'oposició del clergat secular.²²

La devoció per la Mare de Déu de Montserrat es va estendre de manera formidable a Catalunya durant el segle XII, cosa que va permetre l'establiment de confraries, bacins, altars i capelles especials sota la seva

20. *Novísima recopilación de las leyes de España...*, Llibre I, p. 192 (Llei 9).

21. Josep Maria MARQUÈS, «Confraries medievals del Bisbat de Girona», dins *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 34 (1994), p. 335-375; Jaume RIERA I SANS, «Santa Bàrbara de Pruneres...».

22. Josep Maria SALRACH, «Els orígens de l'ordre de la Mercè i el rescat de captius. Les croades i l'exercici de la caritat a l'Edat Mitjana», dins *Acta historica et archaeologica mediaevalia*, 9 (1988), p. 189-201.

advocació durant les dues centúries següents.²³ La confraria de Nostra Senyora de Montserrat va ser fundada el 1223 per Raimund, abat de Ripoll, i Berenguer, prior del monestir de Santa Maria de Montserrat; als nous inscrits se'ls prometia una missa de Nostra Senyora a canvi de les seves aportacions econòmiques. L'arquebisbe de Tarragona els va atorgar vint dies d'indulgència i el bisbe de Vic, altres vint.²⁴ L'expansió de l'advocació mariana arribà als confins de la Corona d'Aragó, de manera que el 1330 el bisbe de Sardenya concedia quaranta dies de perdó a tots els benefactors del santuari, fet que va incrementar els acaptats de blat i ordi; tot i així, alguns bisbes locals posaven traves a la feina dels questors de Montserrat. És per això que el 1410 el santuari va obtenir del papa Benet XIII una butlla que regulés el que cobraven els ordinaris per les llicències d'acaptar a les respectives diòcesis; així mateix, va permetre a l'abat de Sant Joan de les Abadesses i a un canonge de Vic que obliguessin les autoritats episcopals a no impedir les peticions d'almoines de Montserrat.²⁵ El 1415, la confraria montserratina va ser confirmada, ratificada i instituïda novament per l'abat Marc de Vilalba, a instàncies del príncep Ferran, devot del monestir benedictí i des d'aleshores nou confrare.²⁶

Les primeres notícies documentals sobre l'esglesiola de Santa Bàrbara de Pruneres no arriben fins al 1328. Situada també en un terreny escarpat, a l'Alta Garrotxa, la seva construcció havia estat impulsada uns anys abans pel senyors del castell de Bestracà. El santuari conegué el seu esplendor durant la baixa edat mitjana, però malgrat que el seu responsable –que des del segle XV sovint ni hi residia– tenia el títol de prior i rector, mai va ser ni centre monàstic ni parròquia. Les indulgències per afavorir la devoció a Santa Bàrbara de Pruneres es comencen a concedir aviat. El 1331, el bisbe de Girona afavoria amb tres anys de remissió dels pecats els seus visitants i donants d'almoines. El 1370 trobem la primera referència documental relativa a la confraria de Santa Bàrbara de Pruneres, ja que es diu que un aplegador de Pruneres «feia confraries a Girona». Aviat la capella va ser considerada un santuari, ja que el 1381 el bisbe de Girona va instar als eclesiàstics de la diòcesi perquè destinessin almoines per al

23. Francesc CARRERAS CANDI, *Los almoyners...*

24. Benet RIBAS, *Història de Montserrat (888-1258)*. Edició, introducció i notes de Francesc Xavier Altés i Aguiló. Barcelona 1990, p. 225-226.

25. Anselm Maria ALBAREDA, *Història de Montserrat*. Barcelona 1977, p. 232-234.

26. Benet RIBAS, *Annals de Montserrat: 1258-1485*. Edició, introducció i notes de Francesc Xavier Altés i Aguiló. Barcelona 1997, p. 243.

manteniment de dos altars i un hospital, al·legant que s'hi havien produït miracles; la llicència per acptar que atorgava el prelat inclou quaranta dies d'indulgència durant un any per als benefactors. A finals del segle XIV la congregació de Santa Bàrbara de Pruneres va arribar a una gran prosperitat i un document descriu fins a setze llibretes d'inscrits en els bisbats d'Elna, Alet i Narbona (França).²⁷

Però no només els santuaris gaudien d'aquests privilegis eclesiàstics per aconseguir els seus objectius econòmics i espirituals. L'Hospital de la Santa Creu de Barcelona va ser fundat el 1401 gràcies a un butlla papal de Benet XIII, a partir de la fusió de diversos hospitals de pobres i pelegrins, leproseries o hospitals de malalts sota la titularitat del Consell de Cent i de l'Església. El 1405, va ser erigida per privilegi la «Confraria del Spital de la Santa Creu».²⁸ Des de la seva creació, l'hospital va obtenir diverses gràcies de les autoritats eclesiàstiques: per als questors, l'autorització de fer col·lectes a les esglésies, fins i tot sense llicència de l'ordinari, els dies festius, i de postular-hi amb preferència sobre qualsevol altra institució benèfica; i nombrosos indulgències per als visitants de la capella de l'Hospital de la Santa Creu.²⁹

PRIVILEGIS REIALS

Va arribar un moment que els administradors dels santuaris van veure que el negoci de l'almoïna, sotmès al control de les autoritats eclesiàstiques, tenia les seves limitacions i que calia recórrer als privilegis reials. A més, els interessava assegurar l'expansió dels acptes per tots els dominis de la Corona d'Aragó i facilitar la tasca dels questors, sotmesa als perills dels camins i a les arbitrietats de les autoritats locals i diocesanes. Sovint calia contrarestar la competència d'altres temples sota la mateixa advocació i aconseguir l'exclusivitat del acptes, com va ser el cas l'ermita de Pruneres i la devoció a Santa Bàrbara.³⁰

Els monarques també devien tenir les seves raons per afavorir els

27. Jaume RIERA I SANS, «Santa Bàrbara de Pruneres...»

28. Jacint REVENTÓS, *Història dels hospitals de Catalunya: Els hospitals de Barcelona i el Barcelonès*. Barcelona 2003, p. 34-36.

29. Joaquín María NADAL, 'Una gràcia de Caritat per a l'Hospital de la Santa Creu'. *Historia, leyenda, anecdotario y dogma del Hospital de la Santa Cruz*. Barcelona 1955, p. 12-13.

30. Jaume RIERA I SANS, «Santa Bàrbara de Pruneres...»

centres religiosos amb les seves concessions: garantir la seguretat dins els seus dominis, protegint també els eclesiàstics i els seus servents; la devoció particular d'alguns monarques per determinats sants o santes,³¹ i especialment a partir de finals del segle XV i del segle XVI, fer valer la seva condició de patrons de l'Església espanyola. En virtut del *Patronat reial*, els sobirans tenien dret a intervenir en el nomenament dels bisbes, arquebisbes i determinats abats —com el de Montserrat— i, a més, assumien l'obligació de vetllar pel bon funcionament de les parròquies i la disciplina eclesiàstica.³²

Els primers privilegis que van atorgar les cancelleries reials als centres espirituals no estaven destinats específicament als baciners, sinó al conjunt de persones i béns vinculats a la institució eclesiàstica. El 1218, Jaume I concedia protecció reial al monestir de Montserrat i els seus béns, monjos i vassalls, i atorgava guiatge i salvaguarda a tots els pelegrins en el viatge d'anada i tornada del santuari. El 1264, el mateix rei atorgava la franquícia d'allotjaments militars per totes les possessions del monestir de Ripoll, inclòs també el cenobi montserratí. A partir d'aleshores, aquestes i moltes altres prerrogatives van ser confirmades successivament pels reis de la Corona d'Aragó i de la monarquia hispànica, el que també s'esdevindria amb les facultats atorgades als baciners.³³ Lògicament, el fet que les resolucions reials s'haguessin de confirmar sovint més d'un cop per regnat reflecteix el poc grau de compliment que devien tenir. Aquestes renovacions acostumaven a contenir un resum, i no el text sencer, dels privilegis anteriors; així doncs, podien contenir errors de transcripció o fins i tot haver estat manipulats deliberadament a petició dels administradors de santuaris, com va succeir amb Santa Bàrbara de Pruneres.³⁴

Moltes de les concessions, renovacions i fins i tot ampliacions de privilegis reials s'aprovaven amb motiu d'unes corts generals o durant la visita del monarca al santuari. El 8 d'octubre de 1475, Joan II era a Montserrat, camí de la celebració de les Corts a Barcelona, i va ser llavors quan va confirmar i concedir nous privilegis als oficials i vassalls del monestir i

31. Els privilegis reials acostumaven a expressar la devoció dels diferents monarques pel sant i el santuari, com ara la devoció especial del rei Martí I per Santa Bàrbara. Vegeu *Ibid.*

32. Antonio CARRASCO RODRÍGUEZ, *El Real Patronato en la Corona de Aragón*. Alacant 1997, p. 17-20.

33. Benet RIBAS, *Historia de Montserrat...*, p. 61; Id., *Annals de Montserrat...*, p. 165.

34. Jaume RIERA I SANS, «Santa Bàrbara de Pruneres...»

als baciners.³⁵ Les Corts de Barcelona de 1564, les devia aprofitar l'abadia de Montserrat i l'Hospital de la Santa Creu per obtenir de Felip II la renovació de les seves prerrogatives.³⁶ Precisament, el canvi dinàstic de l'edat moderna i l'absentisme dels monarques respecte a Catalunya devia ser un factor clau per explicar la disminució de gràcies reials adreçades als nostres centres espirituals i de beneficència.

La concessió dels primers privilegis destinats específicament als baciners es remunta aproximadament al segle XIV. El 1361, el rei Pere III va autoritzar a l'ermita de Santa Bàrbara de Pruneres poder acaptar i predicar, incloent protecció reial per als visitants, guiatge i immunitats als questors i una pena per als que demanessin almoïna sense autorització del santuari. El document reial feia referència a un privilegi anterior de Jaume I, possiblement inexistent, que es fonamentava en unes indulgències diocesanes i pontificies del segle XIII que afavorien els pelegrins.³⁷ Uns anys després, el 1393, Joan I signava un guiatge («consell, favor e ajuda») a favor dels aplegadors de Montserrat per «preïcar, acaptar, demanar, collir, llevar blats, censes, bacins, leixes, diners e altre emoluments o drets».³⁸ Malgrat això, s'ha considerat que el primer privilegi pròpiament dit adreçat als baciners de Montserrat es remunta només a mitjan segle XV i el concedeix la reina donya Maria, lloctinent d'Alfons el Magnànim, el 1446.³⁹

Un dels embrions de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona, l'hospital d'en Marcús, va obtenir el 1383 de Pere III un privilegi de «franquesa de barra y dels adzembles», cosa que suposem que devia repercutir directament en els viatges dels seus baciners i el transport d'almoïnes en espècie.⁴⁰ Posteriorment, el 1405 Martí l'Humà permetia al nou hospital nomenar baciners en qualsevol localitat del seu domini, sempre i quan fossin «homes de bé», i els deixava que portessin sonalls per cridar l'aten-

35. Benet RIBAS, *Annals de Montserrat...*, p. 124-125 (transcripció del privilegi de 1475, en llatí), 305.

36. *ibid.*, p. 125. Francesc Xavier Altés esmenta l'existència d'una còpia registral de la confirmació del privilegi de Montserrat; Joaquín María NADAL, *Una gràcia de Caritat...*, p. 16-17.

37. Jaume RIERA I SANS, «Santa Bàrbara de Pruneres...». Transcriu el privilegi de 1361, en llatí.

38. Anselm Maria ALBAREDA, *Història de Montserrat...*, p. 232.

39. RIBAS, *Annals de Montserrat...*, p. 305, nota 360.

40. Joaquín María NADAL, *Una gràcia de Caritat...*, [lam. XIV]. És una reproducció fotogràfica del privilegi, escrit en llatí.

Quadre 1: Concessions i renovacions de privilegis reials per als oficials i baciners

	Reis d'Aragó	Ferran I	Alfons IV	Joan II	Ferran II	Carles I	Felip II	III-XVII -XVIII
<i>Ntra. Sra. Montserrat</i>		s.d.	1446	1475 ¹	1493	1519	1564	1751 ²
<i>Hospital de la Santa Creu de Barcelona</i>		1413 ³	1418 1421		1509 ⁴	1517	1564	
<i>Convent de la Mercè de Vic</i>			s.d.	s.d.	1503	s.d.	1567; baciners de captius: 1576, 1585	
<i>Santa Bàrbara de Pruneres⁵</i>	1270? 1361 1380 1398 1405		1448	1460	1493 1503	1519 1529	1573	1749 1767

1. RUBAS, *Annals de Montserrat...*, p. 124-125. Al nomenament consultat figura erròniament el 1465.2. Antonio CARRASCO RODRÍGUEZ, *El Real Patronato...*, p. 395.3. Antoni CONEJO DA PENA, *Assistència i hospitalitat...*, p. 304. Al nomenament consultat surt l'any 1414.4. *Ibid.*, p. 306. Al nomenament consultat figura el 1504.

5. Jaume RIERA I SANS, «Santa Bàrbara de Pruneres...». Segons l'autor, el privilegi de 1270 podria ser fingit.

FONTS: Credencials de nomenament de baciner consultades

ció, com assegurava que ja estaven fent els baciners dels ordes del Sant Esperit i de Sant Antoni.⁴¹

L'estatut privilegiat dels questors d'almoines coincideix amb la descripció que fa Carreras Candi sobre els baciners de Montserrat. L'autor afirma que al santuari de Nostra Senyora de Lluc de Mallorca «se fixaren ab ells com á models»; però sobre l'Hospital de la Santa Creu i la resta de santuaris catalans considera que gaudien de «privilegis propis».⁴²

Tanmateix, hem analitzat cinc credencials de nomenaments de baciner, entre els anys 1587 i 1743, de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona, el monestir de Montserrat i el convent de la Mercè de Vic, que ens permeten suposar que durant l'edat moderna les prerrogatives dels acaptadors eren idèntiques en les grans institucions eclesiàstiques i benèfiques catalanes.⁴³ Com veurem, a partir d'època borbònica és eliminat el privilegi d'armes; no obstant això, hem localitzat un nomenament de baciner de 1816, concedit per la Casa de la Misericòrdia de Barcelona, que incorpora les mateixes exempcions i torna a incloure «el uso de armas por defensa de la persona».⁴⁴

Les cinc credencials consultades estan impreses sobre pergami i escrites en català, el que sense dubte en devia facilitar la comprensió entre la població en general. A mode de formulari, inclouen buits que s'emplenaven a mà amb les dades identificatives del nomenament (nom i procedència del candidat, data, nom de l'atorgant i signatura de l'escrivà oficial), amb el segell de la institució estampat i butlla de plom. El començament conté sempre una crida a les autoritats i a tothom a qui sigui presentat el document, que portaria a sobre el baciner. Una part destacada és l'enumeració –habitualment amb alguns errors tipogràfics– dels monarques i els anys en què van concedir els privilegis a la institució i als «oficials y baciners, acaptadors, servidors y

41. Antoni CONEJO DA PENA, *Assistència i hospitalitat a l'edat mitjana* [Recurs electrònic]: *l'arquitectura dels hospitals catalans: del gòtic al primer renaixement*. Vol. I. Tesi doctoral, Universitat de Barcelona 2002, p. 318. <<http://hdl.handle.net/10803/2006>> [consulta: 14/02/2017].

42. Francesc CARRERAS CANDI, *Los almoyners...*

43. Per ordre cronològic, he consultat: un nomenament del CONVENT DE LA MERCÈ (VIC), *Als Il·lustres...* [Catalunya 1585 o post.]; un altre transcrit del monestir de Montserrat (1615), vegeu Anselm Maria ALBAREDA, «Títol de baciner de Montserrat», *Analecía Montserratensia*, 1 (1917), p. 229-231; i tres de l'Hospital de la Santa Creu (1685, 1738 i 1743), vegeu *A tots y qualsevol oficials y altres qualsevol persones ecclesiastiques...* Barcelona, ca. 1680. BC. <<http://mdc.cbuc.cat>> [Consulta: 14/02/2017]; Joaquín María NADAL, *Una gràcia de Caritat...* [lám. XV].

44. Arxiu Municipal d'Esparreguera (AME), Fons Subirana, *La Real Junta de la Casa de la Misericòrdia...* (1816). Formulari imprès de 2 folis amb dades manuscrites.

ministres» d'aquesta, per la qual cosa cal suposar que no eren privatis dels questors; pel que fa al privilegi de l'ús d'armes, en els exemplars d'època borbònica hi ha intercalada una ratlla en punts suspensius per ometre'l. Altres informacions contingudes són: l'avís a les autoritats perquè respectin i protegeixen els baciners en l'exercici del seu càrrec, la multa per als que contravinguin les prerrogatives, la possibilitat d'obtenir còpia notarial dels privilegis originals dipositats a l'arxiu de l'entitat, etc. Els exemplars analitzats de l'Hospital de la Santa Creu i del convent de Montserrat inclouen també la «muller, fills, y filles, campanya, y familia llur» com a beneficiaris del nomenament. Només en el cas del baciner de captius de la Mercè de Vic hem trobat que es concreti la parròquia o territori on ha d'exercir la seva activitat el questor. A partir del segle XVIII, els nomenaments comencen a incorporar una durada determinada pel càrrec.

Com hem pogut comprovar en aquesta mostra, les prerrogatives que gaudien els baciners –i que esmenta Carreras Candi– eren nombroses. Els permetien defensar-se de l'extorsió de les autoritats locals i dels malfactors, i atorgaven franquícies en les imposicions econòmiques a questors, equipatges i bèsties durant els seus viatges; tanmateix, en parlar dels canvis legislatius del segle XVIII farem referència a l'eliminació, a partir dels decrets de Nova Planta, del dret de portar armes.⁴⁵

Quadre 2: Prerogatives dels baciners

- Protecció, salvaguarda i guiatge reial.
- Franquícia d'host i cavalcada, reial i veïnal.
- Dret a portar armes ofensives i defensives, fins i tot prohibides per la llei. (*)
- No podien ser molestats per cometre delictes (excepte lesa magestat, heretgia, sodomia i trencament de camins i vies) o per reclamació de deutes;
- Exempció de càrrecs públics als llocs on acaptaven.
- Exempció de pagament de portatge, barcatge, pontatge i altres drets similars.

FONT: Francesc CARRERAS CANDI, *Los almoyners o baciners de Montserrat*. Barcelona 1900; credencials de nomenament consultades.

45. Francesc CARRERAS CANDI, *Los almoyners...* Sembla que els baciners de captius i els agutzils de la Croada també gaudien de l'exempció de càrrecs municipals, vegeu Id., *Qüestions a Vilamajor pels privilegis dels baciners de Montserrat*. Barcelona 1901, 8 pàgines.

A més a més, en algun moment els baciners de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona van aconseguir la denominada *exención de cargas concejiles*, un concepte ambigu que segons un formulari de nomenament de principis del segle XIX no només els eximia dels càrrecs municipals obligatoris, sinó també d'altres imposicions com ara els allotjaments i transport de bagatges militars, fer rondes i reparar els camins.⁴⁶ Molt abans, dos edictes virregnals de 1636 i 1638 (durant l'enfrontament contra França en el context de la Guerra dels Trenta Anys) recordaven a les autoritats que no els podien obligar aquests col·lectors a anar a sometents ni prestar habitació pels soldats.⁴⁷ L'historiador Pere Gifré Ribas assenyala que a mitjan segle XVII la institució gaudia de l'exempció en allotjaments de soldats i contribucions municipals. Les corts de 1701-2 i 1705-6 van revertir els baciners de l'Hospital a la jurisdicció ordinària i els van instar a pagar talls i taxes imposats per les universitat i allotjar tropes, però ja hem vist que a principis de la centúria següent tornaven a estar lliures d'hostatjar la tropa.⁴⁸ Tal vegada altres institucions catalanes també va gaudir o van fer servir aquestes franquícies i és probable que els questors que treballaven per als ordes religiosos s'adjudiquessin *de facto* l'estatut especial de l'estament eclesiàstic. En una consulta a la Reial Audiència de 1749, aquest organisme insistia que per renovar els seus privilegis al monestir de Montserrat, entre d'altres requisits, calia «que no se comprehendan exemptas Personas Seculares del Aloxam[ien]to, officios y cargas consexiles».⁴⁹

ORGANITZACIÓ DELS ACAPTDES A L'EDAT MITJANA I PRIMERS ABUSOS

L'expansió del fenomen de les almoines institucionals durant la baixa edat mitjana va comportar la formació d'un teixit organitzatiu complex,

46. HOSPITAL DE LA SANTA CREU DE BARCELONA, *Josef Llozer y de Codina, presbitero... Por quanto en consecuencia de los reales privilegios de que goza el Hospital General de la Santa Cruz...* Barcelona [181?], 4 pàgines. Biblioteca Universitat Pompeu Fabra (BUPF) <<http://mdc.cbuc.cat>>. [Consulta: 14/02/2017].

47. [CATALUNYA. LLOCTINENT GENERAL], *Lo Duch de Sogorb y de Cardona, lochtinent y capitá general, a tots y sengles veguers, balles...* [Girona?][1636]. BUPF <<http://mdc.cbuc.cat>> [Consulta: 14/02/2017]; *Per quant los Serenissims Reys de Arago, de digna recordacio, attenant los molts, è insoportables gastos, que lo Hospital General de la Santa Creu...* [Barcelona] 1638. BUPF, <<http://mdc.cbuc.cat>>. [Consulta: 14/02/2017].

48. Pere GIFRE, *Els senyors útils...*, p. 626-627.

49. ARXIU DE LA CORONA D'ARAGÓ (ACA), Reial Audiència, Reg. 468, 8-10-1749, f. 348r-352v.

que s'estenia per un territori ampli. De la mateixa manera, van proliferar les males pràctiques dels questors, les quals arribaren al seu punt culminant abans del concili de Trento.

Al segle XIV tenim constància que el monestir de Montserrat comptava amb un *procurador general* per a tots els acaptes, a qui anaven a parar «les almoines, exvots i promeses que rebessin en donació o llegat» i amb facultat per prendre els falsos questors a l'arquebisbat de Tarragona i als bisbats de Barcelona i Vic; també n'hi ha un al regne de França i un altre a l'illa de Sardenya, els quals devien centralitzar tots els baciners en cada territori.⁵⁰ A més, cada poble a Catalunya tenia un representant local, que en alguns llocs es deia *hoste*, que tenia cura de les almoines que havien recollit els questors (dipositades als bacins o a les tresorereries de les confraries i que figuraven en deixes testamentàries) i allotjava els baciners.⁵¹

El titular o custodi del santuari de Santa Bàrbara de Pruneres arrendava el negoci a un particular, el qual estava al càrrec d'una xarxa de *questors de districte*, uns clergues no ordenats que viatjaven per masos i pobles demanat almoina. Davant les pràctiques fraudulentament entorn de la demanda de caritat, sovint els bisbes i els monarques declaraven les úniques col·lectories permeses en el seu territori, però això no aturava el problema. El 1338 un questor de Pruneres fou obligat pel bisbe de la diòcesi gironina a prometre que no portaria cap creu penjada al coll, ni capelletes o representacions de la santa, i que no mostraria cartes falses per promoure els acaptes. El 1380, l'infant Joan, que ja havia confirmat el privilegi de Pruneres, a instàncies del patró de l'església i del seu rector, ordenava als oficials reials del Rosselló que detinguessin dos arrendataris temporals dels drets i acaptes de la capella per haver comès estafa: mostraven cartes falses pel regne de França en què es concedien més indulgències de les autoritzades.

Al segle XV, els acaptes de les institucions catalanes van continuar en augment, així com els abusos. Des que un privilegi de Martí l'Humà de 1401 havia concedit a l'Hospital de la Santa Creu els béns dels malalts traspassats i intestats, s'hi van anar incorporant nous recursos que devien recollir els seus acaptadors, com ara les almoines de guardioles o caixes situades a la Llotja i a les naus del port de Barcelona i de la Mediterrània (amb diners, blat, queviures, medicines, etc.), les donacions i llegats testa-

50. Benet RIBAS, *Annals de Montserrat...*, p. 161; Anselm Maria ALBAREDA, *Història de Montserrat...*, p. 232-234.

51. Francesc CARRERAS CANDI, *Los almoyners...*

mentaris, etc.⁵² El 1414, Ferran I ordenava perseguir els falsos «familiars» de l'Hospital de la Santa Creu i els imposava una pena corporal i multa de 500 sous, a repartir entre els denunciants i l'hospital. Sobre l'organització dels acptes, les ordinacions de 1417 diuen que es recollien almoines de manera regular a Barcelona, comptabilitzades pel *racional*, a través de dos acptadors nomenats per l'*infermer* de l'Hospital; un recorria la ciutat sobre un ase buscant donacions i l'altre demanava caritat a les esglésies amb un bací.⁵³

Amb l'abadia de Montserrat ja dependent de la congregació de Sant Benet de Valladolid, el nou abat García Jiménez de Cisneros (1499-1510) va aconseguir augmentar la projecció peninsular del monestir i els seus beneficis econòmics. Prèviament havia obtingut com a prior la confirmació per part de Ferran el Catòlic dels privilegis reials anteriors concedits al santuari, inclosos els dels baciners de 1443 i 1475. Prova de la bona planificació i l'èxit dels acptes a l'inici del seu mandat abacial, és que en tan sols tres mesos un llibre de comptes registrava uns guanys de 610 lliures per acptes dels questors a diverses viles de Catalunya, Rosselló, Cerdanya, França, Aragó, Navarra; les almoines que lliuraven els pelegrins visitants eren 259 lliures i altres fonts d'ingressos inferiors eren les que procedien de misses i aniversaris, així com les rendes territorials, venda d'imatges, medalles, ciris i butlles de la confraria de Montserrat.⁵⁴

A finals de l'edat mitjana, el santuari de Santa Bàrbara de Pruneres acusava la competència d'altres confraries de la mateixa advocació a Catalunya. Els seus administradors van decidir forçar un nou privilegi reial (1503) que esmentava l'existència a l'església d'una relíquia inventada, única i ben diferent de les altres: els pits de la santa. Per justificar documentalment l'adquisició del vestigi sagrat, es va fingir que hi havia un privilegi de Jaume I que n'explicava la procedència històrica, vinculada als orígens del llinatge dels Barutell, senyors de Bestracà i aleshores patrons del santuari. A més, van potenciar els efectes de la relíquia amb l'argument que Déu tenia promès que es produirien miracles mitjançant les mamelles de Santa Bàrbara i que els papes havien concedit moltes indulgències als seus devots i als benefactors del temple. Finalment, la

52. Joaquín María NADAL, *Una gràcia de Caritat...*, p. 13.

53. Antoni CONEJO DA PENA, *Assistència i hospitalitat...*, p. 318.

54. García M. COLOMBÁS, *Un reformador benedictino en tiempo de los Reyes Católicos, García Jiménez de Cisneros, abad de Montserrat*. [Barcelona] 1955, p. 97, i 100-101.

resolució reial de Ferran II va establir l'exclusivitat del santuari i confraria de Santa Bàrbara de Pruneres per demanar almoina i inscriure confreres en nom de la santa dins els dominis reials (excepte autorització expressa del prior del santuari gironí).⁵⁵

CONCILI DE TRENTO I CRISI DE LES INDULGÈNCIES

El negoci de la venda d'indulgències dels ordes religiosos, esglésies i hospitals va arribar a límits insospitats durant la primera meitat del segle XVI, tot i les traves imposades pels oficials reials de la *butlla de la Santa Croada* i per la *butlla per a la fàbrica de Sant Pere de Roma*. Aquestes dues concessions papals atorgaven gràcies i perdons a tots els fidels que contribuïssin a la lluita contra els infidels i a la construcció de l'església de Sant Pere del Vaticà, respectivament; mentre eren vigents, quedava suspès l'efecte de qualsevol altra butlla d'indulgències, assegurant-se així una recaptació abundant.⁵⁶

Malgrat aquestes suspensions periòdiques en la venda d'indulgències, entre els anys 1514 i 1542 els papes van permetre al monestir de Montserrat que pogués continuar recollint almoines, encara que els baciners havien de captar porta a porta (*hostiatim*). Durant la promulgació de la butlla de la Croada de 1561 i amb motiu de la construcció de l'església nova de Montserrat, Felip II va autoritzar, *causa hospitalitatis*, l'acapte per la Corona d'Aragó; a canvi, imposava l'obligació que es repartissin les candeles de Montserrat sense cobrar i que en les postulacions, «no puedan subir en el pulpito, ni convocar al pueblo para ello con pendon ni por scripto, ni hazer otra solemnidad de trompetas ni atabales, ... ni declaren ni publiquen ningunas gracias ni perdones, ni otras indulgencias algunas».⁵⁷

Una altra excepció a les prohibicions imposades per la butlla de la fàbrica de Sant Pere i la Santa Croada va ser el *Jubileu de Montserrat o de la Mare de Déu de Setembre* (1561-1566), autoritzat per una butlla de Pius IV. Es tractava d'una indulgència plenària, amb almoina, aplicable a Espanya i Portugal i destinada a la construcció del nou temple. A partir d'aquí, es va posar en marxa la maquinària de la venda d'indulgències

55. Jaume RIERA I SANS, «Santa Bàrbara de Pruneres...».

56. Francesc Xavier ALTÉS, *L'església nova de Montserrat (1560-1592-1992)*. Barcelona 1992, p. 46-47.

57. *Ibid.*

i la Comissaria General de la Croada, òrgan que es va encarregar de la seva gestió, va fer imprimir butlletes d'indulgències per tot Espanya: es va taxar el preu de l'almoïna en 8 maravedisos per les butlletes de vius i 4 per les de difunts.⁵⁸

El santuari de Santa Bàrbara de Pruneres també es va beneficiar de les almoïnes que donaven els fidels a canvi del perdó dels seus pecats. Els anys 1535 i 1536 unes «cartes d'unió i germandat» signades amb la basílica de Sant Joan del Laterà de Roma i amb el mestre general de l'Hospital del Sant Esperit van permetre al prior de Pruneres incrementar les donacions per obtenir les indulgències i poder determinar la taxa per obtenir-les. En aquest sentit, el 1547 establia en 2 sous «de bona moneda corrent» la quantitat que havien de pagar els simples donants vius i 1 sou els morts; el mateix cobrava per l'ingrés del nous germans de la confraria i de les seves ànimes. Aleshores, es van acordar diverses capitulacions i procuracions amb alguns *predicadors-col·lectors*, uns preveres (o laics) que s'encarregarien de predicar i publicar les gràcies i remissions de pecats concedides a l'ermita i acaptar entre els devots i confreres; estava previst que els acaptes es sotsarrendarien per territoris. Així doncs, la seva acció es va estendre pel Principat, Rosselló i Cerdanya, Aragó, València, Navarra, Castella, les Canàries, Sicília, etc. Sovint eren ells també qui demanaven la llicències per predicar a les autoritats reials, al comissari de la Santa Croada i als bisbats; i els privilegis d'impressió per estampar sumaris i butlletes d'indulgències.⁵⁹

Però aquesta activitat lucrativa tenia els dies comptats. Per evitar-ne els abusos, el concili de Trento va suprimir el 1562 la col·lecta d'almoïnes vinculades a la concessió d'indulgències (tret de les atorgades per la butlla de la Santa Croada) i el nom i ús dels questors com a arrendataris de les almoïnes, que ja hem vist que perdran pistonada fins al segle XVIII. Per això, es van cancel·lar tots els privilegis en contra concedits a esglésies, monestirs i santuaris i fins i tot va caldre una confirmació papal expressa del Jubileu de Montserrat, que no perduraria gaires anys més. Tan sols quedaven dempeus les confraries, plenes d'indults i perdons per als confreres.⁶⁰

L'aplicació del concili a la Espanya no es va fer esperar i una Reial

58. *Ibid.*, p. 47-57.

59. Jaume RIERA I SANS, «Santa Bàrbara de Pruneres...».

60. Francesc Xavier ALTÉS, *L'església nova de Montserrat...*, p. 49; Jaume RIERA I SANS, «Santa Bàrbara de Pruneres...».

Pragmàtica de 1564 prohibia que les esglésies, monestirs, hospitals i obres piadoses demanessin almoina per mitjà de questors o publicant indulgències; tampoc podien fer-ho fora dels llocs on estaven ubicades –excepte els franciscans–. Tot i així, una esclatxa a la llei, que permetia les demandes més enllà de la diòcesi si tenien especial llicència del Consell Reial, va facilitar novament l'expansió territorial de les postulacions.⁶¹

De tota manera, els santuaris i els centres de beneficència es van haver d'adaptar al nou marc jurídic. El 1564 el monestir de Montserrat obtenia del papa Pius V la confirmació dels privilegis i indulgències no contraris a l'esperit de Trento i el rei Felip II, a petició de l'abat Benet de Tocco, ratificava el privilegi reial per acaptar per tota la Corona d'Aragó.⁶² Durant la dècada posterior, l'abat Andrés de San Román va aconseguir el privilegi del Consell de Castella per demanar almoina al seu territori. Segons Argáiz, això va permetre estendre la devoció per la verge de Montserrat a Castella, Lleó i Galícia, on es van construir altars i capelles amb imatges dedicades a la verge bruna; a més, sembla que gràcies a una bona organització dels acaptes, amb una xarxa de baciners molt àmplia, va obtenir enormes guanys:

(...) con que se cogió grande suma, porque puso en todas las Iglesias de las Ciudades, y Villas que le pareció conueniente, personas que la pidiessen en las Iglesias, nombrando Hermanos con algunos privilegios de exempcion de oficios de República; porque atendiessen a la colección de la limosna, por los lugares los dias de fiesta; y luego a su tiempo conveniente la llevassen a la cabeça de partido, en donde puso Hermanos Legos, ó Monges, que la recibían, y remitían a Monserrate, inmediatamente, ó al Procurador General que estava en la Corte, donde se juntava toda, como se usa de presente.⁶³

Així mateix, el 1577 el papa Gregori XIII va autoritzar Montserrat poder demanar per tot Espanya, i particularment en la Corona d'Aragó, per finançar l'hospitalitat dels pelegrins i acabar l'església nova, previ vistiplau dels respectius bisbes i capítols catedralicis i se suposa que amb les limitacions de Trento.⁶⁴ Per sufragar la despesa en l'hospitalitat que hauria de tenir en endavant el temple ja finalitzat, el 1592 Felip II va ampliar les perspectives del santuari, atorgant privilegi i llicència perquè

61. *Novísima Recopilación...*, Llibre I, p. 191 (Llei 5).

62. Francesc Xavier ALTÉS, *L'església nova de Montserrat...*, p. 50.

63. Gregorio de ARGÁIZ, *La Perla de Cataluña...*, p. 203.

64. Francesc Xavier ALTÉS, *L'església nova de Montserrat...*, p. 53.

pogués postular a les colònies d'Amèrica, cosa que va permetre —segons Argáiz— la introducció de l'orde benedictí al nou continent.⁶⁵

La historiografia montserratina va tenir molta cura del que deia sobre les persones que recollien almoines. Així doncs, la *Chronica General de Sant Benito* (1613), de Fra Antonio de Yepes, i la *Perla de Catalunya* (1677) —que li ho copia literalment— asseguren que eren els donats o «familiars» del monestir els que anaven a les aplegues, «personas de buena traça, y bien nacidas» i en cap cas s'hi feia referència als arrendaments i a la participació de laics.⁶⁶ El 1627 era tal l'envergadura de les aplegues, que una edició del *Libro de la historia y milagros* estima que «passan de ochenta» el nombre d'aplegadors que porten les seves mules i van i venen del monestir.⁶⁷ També al segle XVII, davant l'extraordinària difusió de la devoció i l'erecció de capelletes dedicades a la Mare de Déu de Montserrat, el 1661 el monestir va aconseguir una butlla pontificia perquè no se'n construïssin més sense el consentiment de l'abat.⁶⁸

Pel que fa a l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona, el 1564 Felip II va corroborar i ampliar els privilegis dels baciners i el 1573 va concedir llicència o privilegi per acaptar a tots els territoris de la Corona d'Aragó; igualment, aquestes col·lectes van rebre el recolzament i l'autorització del Papat.⁶⁹ De la mateixa manera, l'exclusivitat en les representacions de comèdies a la capital catalana (1587), al teatre de la Santa Creu, devia influir molt positivament en la marxa de les finances de l'hospici durant el segle posterior.⁷⁰

Tanmateix, la interdicció de les indulgències taxades i amb questors va tenir conseqüències desastroses en el cas del santuari de Santa Bàrbara de Pruneres. El servei religiós i l'afluència de visitants va decaure en els segles XVI, XVII i una bona part del XVIII. El 1567 els administradors de l'ermita santuari van obtenir del virrei Diego Hurtado de Mendoza una circular general en què mantenia igualment les prerrogatives per acaptar al Principat, Rosselló i Cerdanya. Però com que van continuar actuant questors, arrendadors i arrendataris en el negoci de les predicació d'indulgències

65. Gregorio de ARGÁIZ, *La Perla de Catalunya...*, p. 214-215

66. Fra Antonio de YEPES, *Chronica General de San Benito*. Vol. IV. Valladolid 1613; Gregorio de ARGÁIZ, *ibid.*, p. 119.

67. Pedro de BURGOS, *Libro de la historia y milagros, hechos a invocacion de nuestra Señora de Monserrate*. Barcelona 1627, p. 46.

68. Francesc CARRERAS CANDI, *Los almoyners...*

69. Antoni CONEJO DA PENA, *Assistència i hospitalitat...*, p. 319.

70. Jacint REVENTÓS, *Història dels hospitals de Catalunya...*, p. 41.

associada a les almoines, el privilegi reial de 1573 hi va afegir serioses limitacions: abans d'exercir l'almoina, calia que la Pruneres demanés als bisbes i al comissari de la butlla de la Croada les llicències corresponents i, a més, es prohibia l'arrendament.⁷¹

Durant els primers segles de l'edat moderna, tenim constància de diversos incidents entre els baciners i les autoritats locals a Catalunya; les guerres constants i la presència de soldats al Principat feien que es qüestionessin certs privilegis. El 1568 el batlle d'Artedó (Alàs i Cerc, Alt Urgell) va amenaçar de mort un aplegador que venia a recollir blat o els diners del «bací de nostra senyora de Montserrat», amb la corresponent llicència de la diòcesi.⁷² Durant el conflicte bèl·lic contra França, ja hem esmentats dos edictes dels virreis de Catalunya (1636 i 1638), que insistien davant les autoritats que els baciners de la Santa Creu tenien concedits pels reis d'Aragó «que sien exempts de allotjar soldats en ses cases, y de anar a somatents», amb la condició que «en cada vila, lloch o parroquia noy puga haver mes de un sol baciner (...)».⁷³ És coneguda la controvèrsia de Sant Pere de Vilamajor dels anys 1656-1662, en què la corporació municipal va intentar, sense èxit, forçar la insaculació de dos aplegadors de Montserrat: en Pere Miquel Perepunter, ferrer benestant de la vila i el seu fill, a qui fins i tot el volien obligar a ser batlle.⁷⁴ El 1664 Montserrat Amich, propietari del mas Amic de Fornells (Gironès) i baciner de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona, requeria als jurats de Fornells per haver-li allotjat un soldat i un cavall; la resposta de la vila va ser que així ho havien ordenat perquè s'havia negat a pagar les talles de la universitat.⁷⁵

LES PROHIBICIONS REIALS DEL SEGLE XVII

La introducció del règim borbònic a Espanya i els decrets de Nova Planta van suposar per Catalunya una sèrie de canvis legislatius que van tenir com a objectiu limitar el nombre d'acaptadors i alguns dels seus privilegis. Són factors clau que ajuden a entendre la configuració d'aquest

71. Jaume RIERA I SANS, «Santa Bàrbara de Pruneres...».

72. Francesc CARRERAS CANDI, *Los almoyners...*, transcriu l'interrogatori efectuat per les autoritats de la Cort del Capítol d'Urgell.

73. [CATALUNYA. LLOCTINENT GENERAL]: *Lo Duch de Sogorb y de Cardona...*; *Per quant los Serenissims Reys de Arago...*

74. Francesc CARRERAS CANDI, *Qüestions a Vilamajor...*

75. Pere GIFRE, *Els senyors útils...*, p. 626-627.

nou marc jurídic la doctrina política del regalisme, les conseqüències de la Guerra de Successió al Principat (amb la prohibició de les armes entre la població civil) i la necessitat de repartir les càrregues fiscals i eradicar el problema social de l'ociositat.

La victòria filipista sobre Catalunya va significar, entre d'altres coses, la imposició d'un model polític fonamentat en la prevalença de la monarquia absoluta per sobre de les constitucions i els privilegis forals anteriors, els quals havien de ser confirmats expressament pel nou rei, i en certa manera, en el desarmament general dels catalans.⁷⁶ Del monestir de Montserrat, no es coneixen renovacions de les seves prerrogatives i de les dels baciners durant el regnat de Felip V. El 1751, va ser Ferran VI qui en va concedir la confirmació, encara que amb tres condicions: no perjudicar les regalies, drets i tributs reials; respectar la interdicció general d'armes a Catalunya, i que no haguessin impunitats en la persecució i càstig dels delinqüents.⁷⁷ Tampoc les noves concessions del privilegi de Santa Bàrbara de Pruneres (1749 i 1767) revalidaven la facultat dels seus questors d'usar armes ofensives i defensives.⁷⁸

Val a dir que a partir de mitjan segle XVIII es va viure un ressorgiment del fenomen dels questors, i de les pràctiques il·legals. A l'Hospital de la Santa Creu, s'institucionalitza l'ofici de baciner, fins al punt que s'acorda la convocatòria d'un concurs per a la seva designació; d'altra banda, abunden els falsos acaptadors que utilitzen de manera fraudulenta la salvaguarda reial en nom de la institució.⁷⁹ El santuari de Pruneres, després de segles de decadència, intenta sortir endavant i obté el 1741 la llicència de la diòcesi de Girona per fundar-hi una nova confraria carregada d'indulgències plenàries per als confreres, concedides sospitosament pel papa Benet XIV. Durant els anys següents, els seus administradors porten a terme una estratègia editorial ambiciosa per aconseguir el favor dels monarques i l'increment de les visites, donacions i en el nombre d'inscrits a la confraria: a destacar, dos volums de les *Gracias y privilegios* concedits pels monarques (1765 i 1777) a favor de l'església, el prior i els seus «procuradores y substituidos» –mai no es parla d'arrendataris per referir-se als baciners– i el *Sumario*

76. Sobre els fonaments ideològics de la Nova Planta borbònica i les mesures represives immediates, vegeu Joan MERCADER, *Els Capitals Generals (segle XVIII)*. Barcelona 1991, p. 28-32, i 64.

77. Antonio CARRASCO RODRÍGUEZ, *El Real Patronato...*, p. 395.

78. Jaume RIERA I SANS, «Santa Bàrbara de Pruneres...».

79. Antoni CONEJO DA PENA, *Assistència i hospitalitat...*, p. 319.

*de las indulgencias y gracias concedidas ... á los hermanos ó cofrades de la gloriosa virgen y martir Santa Barbara, del Monte de Pruneras... (c. 1817?).*⁸⁰

Pel que fa a l'assumpte de l'exempció d'oficis, allotjaments militars i les altres càrregues «concejiles», les lleis borbòniques es van esforçar en nombroses ocasions per atallar el problema. Després d'alguns intents anteriors (els anys 1728 i 1743), una Reial provisió de 1768 pretenia eliminar aquestes prerrogatives entre els hostatgers i els demandants d'almoines que treballaven per als ordes religiosos, hospicis, hospitals, cases de misericòrdia i redempció de captius; els motius al·legats eren les conseqüències negatives per a la resta de la població –i per l'erari públic– de l'abundància de persones amb aquestes franquícies, normalment els més benestants:

(...) se hallan muy afligidos y desolados los pueblos de estos mis Reynos, especialmente los de corto vecindario; porque estos encargos los han gozado solo los vecinos mas acomodados, por la mayor facilidad que han tenido de adquirirlos para lograr la pretextada exención, recargando a los mas pobres y de menores fortunas (...).⁸¹

Tot i així, encara el 1783 el Reial Acord a Catalunya (el Capità General i la Reial Audiència) reconeixia aquests mateixos drets quan va concedir la llicència per demanar almoina a l'Hospital de la Santa Creu, cosa que demostra les contradiccions internes i el fracàs de les iniciatives legislatives de la mateixa Corona en matèria d'acaptadors.⁸²

La legislació de la monarquia contra els questors dels ordes religiosos va ser àmplia i necessàriament reiterativa. Una resolució del Consell de Castella de 1747 impedia que els saners i ermitans que cuidaven i demanaven almoina amb imatges del sant portessin qualsevol indumentària o distintiu fraresc, excepte si vivien en una comunitat religiosa.⁸³ Deu anys després, un informe de la Comissaria General de la Croada manifestava el poc rigor de l'alt organisme consultiu de la Corona, que acollint-se a les excepcions de la pragmàtica de Felip II, concedia massa autoritzaci-

80. Jaume RIERA I SANS, «Santa Bàrbara de Pruneres...». D'aquest sumari, imprès a una pàgina, ens consta una altre edició de 1826, o posterior, publicada a Girona per Agustín Figaró. BNC <<http://ccuc.cbuc.cat>> [Consulta: 14/02/2017].

81. *Novísima recopilación...* Vol. III. Madrid 1805, Llibre VI, p. 226-228, i 232 (Lleis 21 i 28).

82. Vegeu HOSPITAL DE LA SANTA CREU, *Llozer y de Codina, presbitero...*

83. *Novísima recopilación...* Vol. I. Llibre I, p. 191 (Llei 6).

ons especials per demanar fora de la diòcesi.⁸⁴ Era una necessitat urgent canalitzar la concessió de llicències reials destinades als santuaris. La *Circular del Consejo* de 1757, en el seu preàmbul, denunciava la situació de les col·lectes d'almoines a Espanya, apuntant a «los excesos y abusos que cometen las personas que andan vagantes por el Reyno con demandas de diferentes santuarios, los engaños artificiosos y estafas que practican para recoger limosna, y las leyes Reales, constituciones Apostólicas, y disposiciones conciliares que las prohiben». Les llicències per acaptar s'haurien de limitar estrictament al territori de la diòcesi; només els baci-ners de Santiago de Compostel·la i el Pilar de Saragossa podrien actuar per tot Espanya, i els del monestir de Montserrat, al Principat. A més, els administradors de les diferents institucions tan sols tindrien la facultat de nomenar un questor per localitat dins el territori autoritzat, amb el vistiplau de la Comissaria de la Croada.⁸⁵

El grau d'acompliment d'aquesta darrera norma fou tan insuficient que van caldre noves lleis per instar-lo els anys 1770, 1771 i el 1783, amb la denominada «prohibició general». Es van haver de recollir les llicències reials mal concedides i es va ordenar als diocesans que tampoc ells autoritzessin almoines contràries a les lleis.⁸⁶ Malgrat això, sembla que santuaris com el de Pruneres van sortir-se amb la seva i cap al 1803 el seu prior aconseguia de Carles IV una excepció, el privilegi dels acaptes per tota la Corona d'Aragó.⁸⁷ El 1817, el fiscal de la Santa Croada va haver d'enviar un ofici al president del Consell de Castella perquè retirés la llicència que havia concedit a l'hospital de Balaguer per demanar a tot Catalunya, Aragó i Castella, ja que no s'ajustava a la legislació esmentada, encara vigent.⁸⁸

Finalment, vull fer esment als acaptes dels ordes mendicants, que van tenir la seva regulació específica al segle XVIII. El 1787, una llei permetia demanar almoina lliurement als religiosos que no podien posseir béns als seus convents i havien de viure de l'almoina (franciscans i caputxins); en canvi, els altres ordes mendicants (dominics, mercedaris, trinitaris, etc.) que d'acord amb el concili de Trento estaven facultats per disposar de rendes fixes només podrien postular quan aquestes no eren suficients per mantenir la

84. José GOÑI, «Los cuestores en España...».

85. *Novísima recopilación...* . Vol. I. Llibre I, p. 191-192 (Llei 7)

86. *Ibid.*, 191-193 (Lleis 7-9).

87. Jaume RIERA I SANS, «Santa Bàrbara de Pruneres...».

88. José GOÑI, «Los cuestores en España...».

comunitat religiosa, amb especial llicència del *Consejo*. En tot cas, els eclesiàstics encarregats d'aquesta missió, escollits pels seus superiors, havien de fer la col·lecta només durant el temps que assignava el seu nomenament, que solia coincidir amb l'època de la recol·lecció i la verema.⁸⁹

UN CAS PARADIGMÀTIC: ELS APLEGADORS DE MONISTROL DE MONTSERRAT (SEGLES XVIII-XIX)

El fenomen de les aplegues a Monistrol, una vila sota la jurisdicció baronial del monestir de Montserrat, va arribar a límits insospitats al tombant de l'Antic Règim i va sobreviure a la revolució liberal. No sabem en quin moment van començar a exercir aquesta activitat els seus habitants, que sense dubte es va veure afavorida per la proximitat del santuari. S'ha dit que al principi eren els criats que acompanyaven els questors benedictins en els seus llargs viatges i que amb el temps es van erigir com a tals i es van dedicar a acaptar en nom de la Mare de Déu, essent coneguts com amb el nom pejoratiu de «quistons».⁹⁰

Aquest ofici va resultar tan lucratiu que al cadastre de Monistrol de 1723 prop del 20% de la població s'hi dedicava i el 1787, després d'un augment demogràfic significatiu, els aplegadors ja arribaven al 23%.⁹¹ En una relació de veïns s'especificava que molts aplegadors d'almoines no s'havien inclòs en el *vecindario* anterior de 1720-1721 per ser-hi «afuera en las legas del Monasterio de Montserrat, hospitales de Barcelona y de otros Santuarios y hospitales, en donde oy se hallan como criados de dichas casas».⁹²

Durant la primera meitat de la centúria van ser nombrosos els aplegadors, alguns dels quals es van enriquir i van adquirir propietats al poble. En paraules del cronista local del segle XIX Zoile Gibert, «al principi de la centuria passada de 1700 feu poders à Francisco Singla, Joan Sort, y altres

89. Maximiliano BARRIO, *El clero en la España moderna...*, p. 376-377; *Novísima Recopilación...* Vol. I. Llibre I, p. 193-194 (Llei 10).

90. *La Esperanza. Periódico monárquico*, 24-5-1851, <<http://hemerotecadigital.bne.es>> [Consulta: 14/02/2017]; *Sacilega superchería de los quistones mendicantes de Monistrol...*

91. Joan-Xavier QUINTANA I SEGALÀ, *Monistrol de Montserrat. Història d'una vila i les seves muralles*. Monistrol de Montserrat 2011, p. 60-63.

92. ACA, Hisenda, Lligalls, 3349, *Vecindarios y relaciones de ganado. Pueblos del corregimiento de Manresa (1717-1723)*, lligall 27. Monistrol de Montserrat, 2-3-1723, s.f.

perque anasen al Regne de Portugal à captar per lo Santuari de Montserrat donant los referits al Monestir alguna quantitat (...).⁹³ Sabem que Francesc Singla va començar com a aplegador i el 1721, amb trenta-sis anys d'edat, tenia dos matxos a casa seva que utilitzaria per carregar queviures destinats a l'acapte. Dos anys després, ja figurava al capbreu de la vila com a paraire i propietari d'una casa gran («amb quatre portals obrints») que havia adquirit en acabar la Guerra de Successió, diverses finques rústiques i un pati amb una premsa de desfer olives i fer cera que abans era tint de llana; aquell any era regidor de la vila. El 1741 estava en possessió com a mínim d'un altre habitatge a Monistrol. La darrera dada que disposem és que el 1749 va testar en favor del seu fill Josep Singla, paraire, i va llegar dos censals als hospitals de la Santa Creu i la Misericòrdia de Barcelona, i 10 lliures al de Monistrol.⁹⁴

A mitjan segle XVIII, eren de Monistrol una bona part dels questors que operaven arreu d'Espanya cometent estafes en forma de sumaris impresos d'indulgències apòcrifes, falsificació de lletres apostòliques, signatures, despatxos de cúries diocesanes i privilegis reials. El aplegadors monistolencs eren arrendataris de diversos hospitals i santuaris: el Pilar de Saragossa, Sant Crist de Balaguer, l'hospital de San Juan de Letrán de Valladolid, la Verge de Loreto del convent de Sant Agustí d'Igualada, Santa Creu de Caravaca (Múrcia), la confraria de Santa Quitèria, l'ermita de Santa Bàrbara de Pruneres, etc. Cap a 1755, el subdelegat de la Croada de la Vall d'Aran va detenir un monistolenc que feia estampar indulgències falses de la Santa Creu de Caravaca i poc després va ser arrestat Andrés Abadal, l'impressor manresà responsable; arran d'aquestes diligències es van descobrir més casos de grups d'estafadors i rodamóns de Monistrol. En una carta adreçada al comissari de la Croada l'any següent, el predicador major de Montserrat Fra Miguel Pérez de Vassa expressava la seva impotència davant aquestes pràctiques i afegia que els impostors es disfressaven de canonges, oficials de la Croada o frares per repartir relíquies a canvi d'almoïna, prometent moltes misses que mai se celebrarien.⁹⁵

93. Joan-Xavier QUINTANA I SEGALÀ, *Monistrol de Montserrat...*, p. 63.

94. ACA, Hisenda, Lligalls, 3349..., 2-3-1723, s.f.; *Ibid.*, Notarials, Sant Feliu de Llobregat, 378, *Capbreu de la vila i terme de Monistrol de Montserrat*, 1723, f. 89-90, 230-232v; Arxiu Comarcal del Bages (ACBG), Fons del Reial Cadastre, carpeta 542, *Repartiment per menor* (Monistrol de Montserrat), any 1741, s.f. La referència al testament de Francesc Singla, paraire, l'he extreta del catàleg de la BNC, Fons històric de l'Hospital de la Santa Creu, núm. 19500 <<http://www.bnc.cat>> [Consulta 14/02/2017].

95. José GOÑI, «Los cuestores en España...».

Amb aquests precedents, és normal que es la Corona prengués la iniciativa legislativa contra els questors a partir de 1757, establint que només un habitant per poble podia acaptar en nom d'un santuari. Tot i així, la situació va continuar igual i en una consulta a la Reial Audiència de 1769 s'informava del nombre de monistolencs que aquell any havien sortit de la localitat per demanar almoïna: 83 individus per al monestir de Montserrat, 19 per l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona, 21 per la Casa de la Misericòrdia i 2 per la dels Infants Orfes, tenint en compte que molts s'encarreguen de més d'una demanda.⁹⁶ Posteriorment, el preàmbul de la provisió del *Consejo* de 25 de gener de 1770, en què s'acordava recollir totes les llicències atorgades i es reiterava la necessitat que les autoritats complissin la llei, esmentava expressament el mal exemple de la vila:

(...) la inobservancia de esta Real deliberacion ha producido un crecido numero de vagos, pues en el lugar de Ministròl del Principado de Cataluña, no se conoce otro modo de vivir entre sus habitantes, que el de arrendar dichas Demandas, y vaguear por el Reyno; con cuyo motivo abandonan sus Casas, y Familia, todo lo mas del año, y cometen innumerables estafas, y desordenes, introduciendo entre la rusticidad de muchas gentes, varias agorerias, para facilitar las Limosnas".⁹⁷

Els pensadors il·lustrats van carregar contra les aplegues per les repercussions negatives en l'economia dels pobles i ciutats i perquè la consideraven una professió ociosa per rodamóns i ganduls. El 1780 la Junta de Comerç de Barcelona denunciava aquesta realitat pel que fa a Monistrol al *Discurso sobre la agricultura, comercio e industria del principado de Cataluña*. Uns anys després, Francisco de Zamora tornava a opinar de manera semblant en un dels seus viatges pel Principat. A principis del segle XIX, el doctor Bosch i Cardellach, de Sabadell, declarava que la vila vivia en la misèria a causa de les postulacions, amb poca agricultura i una indústria tan sols incipient. El 1824, Zoile Gibert culpava el monestir d'aquesta xacra social i de la decadència econòmica i industrial de Monistrol.⁹⁸

Arran de la revolució liberal, es va incrementar la pressió mediàtica i política sobre els aplegadors, però no semblava que s'aturés el problema.

96. ACA, Reial Audiència, Reg. 810, 29-03-1770, f. 105v-112v. (Consulta a la Reial Audiència).

97. [MONARQUIA ESPANYOLA], *Para oviar los excesos y abusos que cometian las muchas Personas. que andaban vagantes por el Reyno con Demandas de diferentes Santuarios* [Granada] [1770], 3 folis impresos. Arxiu Municipal de Monistrol de Montserrat (AMMM), Col·lecció David Blasco.

98. Joan-Xavier QUINTANA I SEGALÀ, *Monistrol de Montserrat.....*, p. 60-63, i 83.

Es van suprimir els ordes religiosos, es va posar en dubte dels privilegis de l'Antic Règim i van continuar vigents les prohibicions del segle XVIII; però malgrat això, molts questors monistolencs van seguir actuant amb relativa impunitat, en part com a conseqüència del problema endèmic de la falta d'observança de les lleis per part de les autoritats civils i eclesiàstiques dels territoris on demanaven.⁹⁹

Durant els anys de la dècada moderada, el 1851 el diari *El Ancora* assenyalava els aplegadors monistolencs perquè demanaven falsament a Catalunya en nom de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona, sense disposar de cap autorització. En un article aparegut el mateix any a *La Esperanza* es destacava la immoralitat d'unes postulacions que no representaven la religió i la fe; només servien per al benefici personal dels aplegadors, que inventaven miracles, indulgències, santuaris, hospitals i confraries, posant l'exemple de Santa Bàrbara de Pruneres, i es movien per les dues Castelles, Lleó i el País Basc. Fins i tot, al febrer de 1854, *El Correo de Barcelona* titllava despectivament de «questors» els membres de l'ajuntament de Monistrol.¹⁰⁰ La repressió governativa va arribar en forma d'expulsions i confinaments d'aplegadors del poble, per part del governador polític de Conca i les autoritats provincials de Barcelona.¹⁰¹ Amb el canvi de govern, els atacs de la premsa progressista van ser més contundents. *El Clamor Público* demanava el 1855 penes de presó per als malfactors monistolencs, ja que afirmava que a més havien format part de la insurrecció carlista. D'altra banda, denunciava la inoperància de les autoritats provincials i diocesanes, que seguien atorgant llicències sense cap fonament jurídic i donaven el vistiplau als permisos que els mostraven aplegadors com els de Monistrol, sovint falsos o il·legals; aquests oficis els permetien acaptar per Santa Bàrbara de Pruneres arreu d'Espanya –i per tant, més enllà de la diòcesi que els permetia la llei–, sovint emparant-se

99. Sobre aquest tema, vegeu Carlos PIZARRO, «L'escàndol dels aplegadors d'almoines de Monistrol al diari 'El Clamor Público' (24 d'abril de 1855)», *Documenta. Monistrol de Montserrat*, 22 (2014), p. 21-28. En aquest treball he inclòs una transcripció de l'article periodístic.

100. La notícia d'*El Correo de Barcelona* data de 15 de febrer de 1854 (AMMM, *Libro de Acuerdos 1830-1859*, 5-3-1854, s.p.)

101. *El Ancora. Diario religioso-social, económico-administrativo, literario, mercantil, de noticias y avisos* (Barcelona), 26-6-1851, p. 13-14; *La Esperanza. Periódico monárquico* (Madrid), 24-5-1851, p. 2. <<http://hemerotecadigital.bne.es>> [Consulta: 14/02/2017]. Carlos PIZARRO, «L'escàndol...».

en falsedats i invencions.¹⁰² Deu anys després, els questors monistrolencs encara continuaven fent els seus enganys.¹⁰³

Al llarg d'aquesta aproximació, hem comprovat que les postulacions d'almoines van ser portades a terme per nombrosos monestirs, convents, ermites, esglésies i hospitals arreu del territori del Principat. Tot apunta que els monarques van atorgar els mateixos privilegis per als seus questors, almenys pel que fa a les grans institucions eclesiàstiques i benèfiques: salvaguarda reial, immunitat, permís per portar armes (suprimit pel decret de Nova Planta), exempció de càrrecs municipals i franquícia de drets de pas. Però, quan i en quins casos els acaptadors estaven exempts també de les imposicions fiscals i els allotjaments militars? Caldria esbrinar també si aquestes darreres bonificacions estaven regides per la llei o el costum i fins a quin punt beneficiaven també els altres oficials d'aquestes corporacions. D'altra banda, pel que fa al desarmament general de la població catalana, és possible que les circumstàncies que van permetre la restauració del sometent a partir de la Guerra Gran (1794-1795) facilitessin també la renovació de la prerrogativa de portar armes entre els acaptadors.¹⁰⁴

En segon lloc, la perdurabilitat del fenomen és una altra de les conclusions inequívokes d'aquest article, atès que comença a l'edat mitjana i es perllonga més enllà de l'Antic Règim. Al segle XIX, durant les primeres dècades de règim liberal, no es va aconseguir eradicar la xacra dels questors a Espanya i els de Monistrol hi van tenir un paper destacat. Ens queden dubtes sobre les instruments jurídics i polítics amb què va actuar l'Estat liberal contra els abusos dels questors i la seva eficàcia: si es va limitar a mantenir la legislació restrictiva dels segles precedents o va innovar en aquesta matèria i com va intentar reprimir les estafes.

Les credencials de baciner consultades d'època moderna sembla que parlin indistintament d'«aplegadors», «baciners» i «acaptadors» i sovint

102. Carlos PIZARRO, *Ibid.*; Id., «El Fons de Cal Virol sobre els aplegadors monistrolencs de Santa Bàrbara de Pruneres (segles XVIII-XIX)», *Documenta. Monistrol de Montserrat*, 32 (2016), p. 6-11.

103. ACA, Reial Audiència, Reg. 1487/2, *Cartas acordadas Audiencia Territorial de Barcelona* (1864), f. 87 ss, Reial Ordre d'1-8-1864. Consulta i l'ordre del governador provincial perquè es capturin diversos questors monistrolencs de santuaris, "a no ser que tuviesen autorizacion competente eclesiastica y de la mía". Agraieixo la referència a Joan-Xavier Quintana i Segalà, arxiver municipal de Monistrol.

104, De la renovació del sometent català a finals del segle XVIII, en parla Joan MERCADER, *Els Capitans Generals...*, p. 165.

la documentació es refereix a aquests personatges també amb el nom de «questors». Es tractava de termes equivalents o eren personatges diferents que acomplien funcions específiques en la demanda d'almoïna? Potser serien conceptes exclusius de determinats territoris, entitats o de determinades èpoques: recordem que el concili de Trento va prohibir el nom i la figura dels questors, considerats com a arrendataris dels veritables demandants eclesiàstics, però l'activitat no va tenir aturador durant els segles posteriors. Tampoc tenim constància sovint de la durada dels càrrecs i de quin és l'àmbit geogràfic que permetien els nomenaments (probablement la parròquia on residia el baciner); per tant, s'hauria de revisar en cada cas els arxius notariais i institucionals a la recerca de poders, arrendaments i d'altra documentació relacionada amb les autoritzacions.

El personatge del col·lector d'almoïnes és encara un desconegut. El seu origen social, ja que és possible que hi hagués força persones benestants que en comprassin els nomenaments oficials per adquirir exempcions; quan van entrar persones laiques en la mendicitat al servei dels ordes religiosos. La procedència geogràfica, on més enllà de l'experiència dels questors de Monistrol de Montserrat per la proximitat del santuari benedictí, les credencials examinades corroboren que n'hi havia d'arreu del Principat, ja que interessava fer arribar la demanda d'almoïna a tots els racons del territori. La seva personalitat, atès que se'n coneixen nombrosos abusos que posen en dubte la suposada finalitat espiritual. I la seva tasca: l'organització dels acaptes, la designació del càrrec, remuneració i l'actuació dels questors.

Des d'aquí, volem proposar la consulta de diverses fonts arxivístiques i tipologies documentals específiques que permetrien a altres historiadors analitzar amb profunditat aquest fenomen i obrir-ne noves vies d'investigació. Els privilegis pontificis i reials concedits a les institucions, les llicències del *Consejo de Castilla* per acaptar, els nomenaments de baciners i les autoritzacions diocesanes i provincials són els principals testimonis escrits de la legislació sobre els questors que es desenvolupa al llarg dels segles. I pel que fa als arxius, hem trobat informació a les seccions de la Cancelleria Reial i la Reial Audiència de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, les *quesitoria* o similars dels arxius diocesans, algunes col·leccions particulars (Fons Saudin i Col·lecció Sagarra de la Biblioteca de Catalunya) i, per descomptat, l'enorme fons històric de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau de Barcelona.

DOCUMENTS¹⁰⁵

ANNEX I

Credencial de nomenament de baciner de l'Hospital de la Santa Creu de 1685, a favor de Jeroni Miquel, paraire de Sant Pere de Riudebitlles (Biblioteca de Catalunya, <<http://mdc.cbuc.cat>>). Text imprès en pergami amb butlla de plom; a l'extrem superior esquerre, segell imprès de l'Hospital.

A Tots, y qualsevol oficials, y altres qualsevol persones axi Ecclesiastiques [o se]culars de qualsevol dignitat, estat, grau, ó co[n]dicio que sian, al qual, ò als quals las presents pervindràn, ò presentadas sera[n].

Los Administradors del Hospital General de santa Creu de Barcelona salut, y honor.

Com per diversos Privilegis atorgats a dit Hospital è als Oficials, Baciner, y Aplegadors, de que per los SS. Rey de Aragò, Co[m]ptes de Barcelona de immortal, memoria, lo primer dels quals fo[...] atorgats, y concedits per lo Serenissim Rey D[on] Fernando primer, dat en Barcelona a dotze de Iuliol M.cccc.xiiij. Altre per lo Rey D[on] Alfonso IV, dat en Valencia a xxij. de Mars Mcccc.xviiij. Altre per la Reyna dona Maria muller sua, dat en Barcelona en xv de Dezembre M.cccc.xxj. E altre per lo Catholich Rey Don Fernando II, dat en Valladolid à xxvij. de Octubre M.D.iiij. E altre per la Reyna dona Iuana, y Don Carlos son fill Rey, de Castella, y de Aragò, Comptes de Barcelona, &c. Dat en Molins de Rey, á xxij de Dezembre M.D.xvij. E altre per la Magestat del Rey Don Felip, dat en Barcelona, à xx. de Mars M.D.L.xiiij com tenint confirmació, è nova conceció de dits Privilegis, los originals dels quals están recondits en lo Arxiu de dit Hospital, y per llur nimia proximitat, assi inferirse deixan, y dels quals se donará inspectio, y copia per lo Notari infrascrit als qui aver la voldràn, sien als dits Oficials, y Baciners, Acaptadors, Servidors y Ministres de dit Hospital, muller, fills, y filles, companya, y familia llurs, concedides les gracies, privilegis, y exe[m]pcions, è fra[n]queses, devall escrites en la memoria al peu del prese[n]t co[n]tinuades, cominant ab dits privilegis la pena de dos mil florins de or de Aragò, a tots, y qualsevol Oficials, y altres persones, è quiscu dells, è per quiscuna vegada serà fet lo contrari, è com per nosaltres dits Administradors sie estat elegit, y nomenat *Jeronim Miquel paraire de S[an]t Pere de Riudebilles* y per consegüent ave[r?] de gaudir, y gaudesca de totes les dites, y devall escrites gracies, privilegis, exe[m]pcions, y franquesas.

105, Criteris de transcripció: respectem l'ortografia, majúscules i minúscules, accentuació i puntuació; desenvolupem les abreviatures. Per una millor lectura, hem posat en cursiva quan hi ha paraules manuscrites inserides dins d'un text imprès.

Per tant vos notificam ab les presents axi la dita elecció, y nominació avem feta de dit *Miquel*__ com encara los privilegis sus calendats, y gracias en aquells contengudes, è la dita pena per als contrafahens cominada per part del señor Rey, per autoritat Real, del qual usam a vosaltres y ab quisqu de vosaltres suplica[m?] pregam, y exortam que al dit *Miquel* elegit per nosaltres en *bassiner* tingau, y reputeu per Official, y Ministre de dit Hospital, aquell vullau afavorir, y benignament tractar, y encaminar, axi en lo que toca al exercici de son carrech de *bassiner*__ com perque liberament, y sens embarch, ni contradictio alguna puga gaudir, y gaudesca de les dites, y devall escrites gracias, exe[m]pcions llargament conte[n]gudes en los dits Reals Privilegis: En testimoni de las quals coses havem manat despedir les presents nostres impreses sotascrites de ma propria del Notari, y escrivá del negoci de dit Hospital sagellades. Dades en Barcelona a *31 de desembre de 1685*__

Los Privilegis libertats, gracias, exempcions, franquesas ab dits Privilegis, als Officials, Baciners, Aplegadors, y altres de dit Hospital, y llur familia concedides son les següents.

I Primo son posats, y constituïts sots protecció, y salvaguarda, è guiatge del Señor Rey.

2. Son franchs de pagar pontatge, barra, è barca.

3. Poden aportar totes armes prohibides en defensió de ses persones, de dias, y de nits, sens incorriment de alguna pena, no obstant qualsevol prohibicions en contrari fetes, y fahedores.

4. Son franchs de host, y cavalcada Real, y vicinal, y de composicions de aquelles.

5. No poden esser presos, marcats, penyorats, ni molestats, ni inquietats de paraula, ni de fet, per deutes estranys, ni en ses persones, ni bens poden esser injuriats, ofesos, ni danyats.

6. Per tota la terra del Señor Rey, ab los bens de dit Hospital, è propis de dits Baciners, y Ministres poden estar, y habitar, y anar salvos, segurs, y guiats.

7. No poden esser forçats de tenir algun offici en la Ciutat, Villa, ò Lloch, de ahonts son Baciners.

8. En llurs casas, è habitacions poden posar, y tenir les armes Reals en señal de dita Salvaguarda.

[...] *Thomas Pi Cabiscol* [...] Scriba major dicti Hospitalis.
Jacobus Con[...] *nott[ariu]s publicus* [...]

ANNEX II

La Reial Audiència informa sobre un memorial que denunciava els abusos dels questors de Monistrol de Montserrat i sobre l'aplicació de la Reial provisió de de 1770. Document manuscrit. (Arxiu de la Corona d'Aragó, Reial Audiència, reg. 810, f. 106r-112v).

Señor

Por Carta acordada de 26 de 8[ctu]bre proximo se servió V[uestra] M[ercede] mandar, que haciendo esta Real Aud[iencia] se le manifestasen Papeles, y Documentos, y tomando las demas noticias conducentes, informase por mano de d[o]n Juan de Peñuelas, sobre el contenido / de la Representacion, que con fecha de Barcelona à 10 de Julio del mismo hizo Pedro Casas cerciorandose de quien sea este sugeto.

En Inteligencia de no haverse podido averiguar su identidad, y de tener por supuesto este nombre, la representacion comprende substancialmente los excesos, que cometen los Moradores del Pueblo de Monistrol, arrendando las Limosnas, que se piden para Conventos, Santuarios, Ermitas, y Hospitales que falsifican para ello despachos del Consejo, y en su virtud obtienen los necesarios de los Provisores benciendo si hallan alguna dificultad con los Notarios de las Curias por medio de dineros, y empeños, con lo que consiguen, se mande a los Curas publiquen el Sumario de Yndulgencias, y a muchos con pena de excomunion maior, y publicados al tiempo de pedir limosna, sientan Cofrades, dan Medallas, cruces y belas para la hora de la muerte, suponiendo / que sus almas iran al cielo, teniendo las belas encendidas al tiempo de la agonía, y otras supersticiones que publican Indulgencias, toman Limosnas para Misas, exponiendo que d[ic]has en aquel Santuario, salen del Purgatorio las almas por quien se aplican.

Refiere que por el Monasterio de Monserrate salen del Pueblo de Monistrol ochenta hombres, recogiendo para la Cofradía, y misas mucho tesoro, que por mitad reparten con el Monasterio: que dan recivo de las Misas, de que toman nota un año para otro, con lo que la Gente queda engañada.

Y sin dejar de exponer que las ordenes del Consejo no se obedecen, pues en Barcelona, y Valencia asisten Monges por Procuradores, refiere tambien que los de Monistrol corren la demanda de S[an]ta Barbara del Monte de Pruneras, que con engaños sacaron el despacho, y con el dizen el Santuario es Hospital con otras particulares: que tienen asi mismo la demanda de la Virgen del Loreto de Ygualada: que fueron presos en Avila desde donde por haver uhido se despachó orden para / prenderlos al Alcalde maior de Manresa, que a fuerza de dineros los dejó libres, y finalmente que otros andan con la S[an]ta Cinta de Tortosa, y con diversos Santuarios, que la representacion expresa.

Haviendo la Aud[iencia]a pedido los Documentos que ha tenido por condu-

centes, y tomado las noticias oportunas, sin embargo de que el daño contenido en la representacion, quedo remediado con la Real Orden de 16 de Di[ciem]bre del año pasado publicada en esta Ciudad en 22 de Febrero proximo cumpliendo lo mandado deve informar: que el Monasterio de N[ues]tra S[eño]ra de Montserrate ha manifestado legitimos Despachos del Consejo, y del Tribunal de la Comisario General de la S[an]ta Crusada, en que se previene la facultad de sentar Cofrades, y publicar los sumarios de Yndulgencias, con la circunstancia de que no han de decir, que por dar limosna los fieles pueden ganarlas, ni tampoco han de publicar milagros, ni con el pretexto de pedir limosna, re- / partir cintas, Medallas, ni otras insignias, y que en caso de repartirlas, sea antes, o despues de la demanda de la limosna, pero no en el acto de pedirla por que no se excite o mueva a los fieles à contribuir, por consideracion, o recompensa de las Yndulgencias, medallas, estampas, o Ynsignias y conforme à estas facultades se otorgan los poderes, expecificandose en ellos el domicilio, edad, y señas de los sugetos a quien se dan, y de cuias qualidades, y buenas circunstancias, parece tomar informe el Abad, que segun las notas que ve un año por otro trahen estos Questores de las misas que encargan los devotos les entrega certificaciones que tienen impresas, y firmadas del mismo Abad acreditan haverse celebrado, y con ellas se recoge la limosna, que sirve como las demas para el culto de la Virgen para la manutencion de Peregrinos pobres, que à todos por el tiempo de tres dias se les da lo necesario a vivir, y para la Hospederia en que se asiste à todos de lo mas necessario y para su provision cuidar de los Pleitos, y Capilla de Montserrate, subsisten en esta Ciudad dos Religiosos, sobre lo que / informò la Aud[ienci]a con toda extencion en 18 de Di[ciem]bre de 1767 sin que hasta ahora haia havido providencia.

Segun las listas de los sugetos, que salieron el año proximo, a el expresado fin del Pueblo de Monistrol y las noticias que se han tomado son por el Monasterio de Montserrate ochenta y tres por el Hospital de S[an]ta Cruz de Barcelona diez y nueve por el de la Misericordia, veinte, y uno, y por el de Huerfanos dos, si bien que muchos se encarga de dos, ò mas demandas, y en quanto a la utilidad que les produce asegurando que por lo respectivo al Monasterio de Monserrate, y Hospital de Barcelona no las tienen arrendadas: se cree, que se les gratifica conforme al trabajo, y este se podrà regular por los Libros de asientos de Limosnas, y Misas, por donde dan sus cuentas, y despues recogen con su finiquito los mismos Questores: que es la razon / de no haverse exhivido.

La Hermita de S[an]ta Barbara de Monte de Pruneras tienen antiquisimos Privilegios, el año de 1269 se le concedió el Rey d[o]n Jaime primero, con referencia de hallarse en ella recondidos, y solenemente venerados los sagrados pechos de la santa; de lo que se hace alguna relacion en el de confirmacion, que se despachó el año de 1503 del primero, y otros posteriores en que se le concedió la privativa, y aun prohibitiva facultad de pedir.

Para esta confirmacion se hizo relacion de que se observaba ospedaje, y otras obras de misericordia, y en la de 1563, en que se prohibieron estas demandas por los abusos, que se experimentaban, ya se añadió la circunstancia de que para hacerla hubiese huviere [sic] de proceder la licencia del Ordinario Ecclesiastico, en cuió territorio se pidiese. Y en la despachada à 15 de Abril de 1749 se excluió la facultad de llevar Armas que tenian los Questores, ò apoderados del Prior por otro privilegio de 27 de Julio de 1529, y con esta circunstancia se confirmaron en la / forma comun los expressados Privilegios por R[e]al Cedula de 8 de Sep[tiem]bre de 1767 mandada guardar por esta Real Aud[ienci]a en 21 de Enero del siguiente de 1768.

Este Santuario sito en el Monte de Pruneras termino del Castillo de Bastreca de la Diocesis de Gerona se halla reducido à una pequeña Capilla, o Ermita con una Campana apartada de poblado sin otra compañía, que una pobre gente que habita una Casilla antigua y cultiva algunas pocas tierras: con que ni ay Hospital, ni ospederia como lo asegura el Rev[eren]do en Christo Obispo de aquella Diocesis, y que se custodia una reliquia de la Santa, en cuió dia se canta una Misa; pero que en el discurso del año solo se rezan quatro, o seis por el Cura Parrocho del Lugar de Oix en cuió distrito se comprende, y que haviendosele concedido años pasados la licencia de pedir limosna para hazer un calis nuevo, y unos manteles de Altar despues de las Reales ordenes sobre Questores, a ninguno se à permitido si no a los exceptuados, y efectivamente consta, que haviendose solicitado Licencia para esta demanda suponiendola no comprehendida en las Ordenes: ha informado repetidamente la Aud[ienci]a a que deve acudir al Consejo.

El santuario de N[ues]tra S[eñ]ora de Loreto de Religiosos Agustinos de la Villa de Ygualada, no tienen Privilegio, ni Licencia alguna para demandas de limosnas, sin embargo por el Prior del convento se otorgaron tres poderes, a favor de vezinos de Monistrol en 6 de Junio de 1766, en 11 del mismo mes de 1767 en 21 de Junio de 1768 con iguales expresiones, y facultades, que las que pueden tener los mas privilegiados sin mas diferencia que ser el primero para el Obispado de Vich, y los otros dos para todo el Reyno, a cuiá consecuencia dio por aquel Benito Casals, en el dia de su otorgamiento siente libras, por el segundo Fran[cis]co Tort 28 y por el tercero 56 y respectivamente se dijeron otros tantos Oficios solemnes constando del libro del recibo del convento, que estas partidas se dieron por haverles otorgado los poderes para las demandas obteniendo los Questores las licencias / de los Superiores, a quienes toque concederlas y que entregaron las cantidades expresadas por caridad de los Oficios que se han de celebrar por los devotos que diesen las limosnas, y que lo demas que sacaren les ha de quedar por su trabajo, de modo, que no se puede dudar sea arrendamiento, aun que no se haia averiguado que los Questores obtuvieren los Despachos, o los falsificasen, por que el Alcalde maior de Manresa, informa no ha tenido la Orden para proceder, como en la

representacion de Pedro Casas se insinua, y todo parece ha cesado despues de las Reales ordenes; pues en el Arzobispado de Tarragona se afirma, haze mucho tiempo que no se han visto estos Questores.

La Cofradia de la Santa Cinta de la Virgen de Tortosa està fundada en la Igl[esi]a Cathedral con el instituto de asistir, y alimentar los pobres encarcelados, a cuiio fin se pide todos los / Domingos por quatro Individuos en la Ciudad, donde se hacen dos llegas, ò demandas generales cada año, y aun que en los pasados obtuvo despacho del Consejo para pedir por todo el Reyno, y en su virtud se otrogó en 21 de Febrero de 1767 poder à favor de dos sugetos, quedó suspendido, à consecuencia de las ultimas Reales ordenes, y ni pide tampoco el Questor, que havia nombrado para el Obispado.

A mas de las demandas expecificadas en la representacion de Pedro Casas ay, y se han visto pedir en este Principado las de Santiago: N[ues]tra S[eño]ra del Pilar de Zaragoza: San Antonio de Cervera; y Tarrega: S[a]n Ramon Nonato de Solsona: S[an]ta Quiteria de la Guardia dels Prats del Arzobispado de Tarragona: y el Hospital del S[an]to Christo de la Agonia de Padres Agonizantes este con Indulgencias, que aprovò el Rev[eren]do en Christo Obispo de Tortosa.

Aun que las licencias de los Ordinarios se arreglan segun los Despachos, que se presentan del Consejo, y de la Comisaria general de Crusada en quanto a la publicacion de Indulgencias, sentar Cofrades, y repartir Medallas, Belas, o otras insignias, cuias facultades no se extienden a las que Carecen de estos Privilegios, y en el Obispado de Gerona / se tienen impresas con todas las circunstancias, y preveniciones mas utiles, y arregladas, a derecho sin embargo en los tiempos antecedentes, en que los Curas no se havia prohibido la publicacion de Yndulgencias: En el Arzobispado de Tarragona los Questores de S[an]ta Barbara sentaban en muchas ocasiones Misas por Cofrades a los devotos, que contribuian limosnas, repartian Yndulgencias, y Medallas de cobre, ò plomo, que decian tenerla, y servirles contra tempestades, persuadiendo especialmente a la gente sencilla, que con las Misas celebradas en el Santuario salian inmediatamente las Almas del Purgatorio, y haciendolo antes del descubierto de algunos años à esta parte lo han practicado con alguna cautela, y disimulo, y no en todos los Pueblos.

Que los de Monserrate llevaban tambien libro en que escribian Misas, distribuian Medallas, y alguna vez belas de cera, pero no en todos los Lugares, y que los de Santiago de Galicia, S[an]ta Quiteria, y otros Santuarios sentaban en algun tiempo Cofrades: los de San Ramon de Solsona distribuian belas para lograr buen suceso / en los partos.

Lo mismo se practica segun las noticias tomadas en el Obispado de Solsona; pues los Questores de Monserrate toman razon de Misas de que entreguen recivo el año siguiente, y estos los de la Virgen de Loreto de S[an]ta Barbara de N[ues]tra Señora del Pilar de Zaragoza, y S[a]n Antonio Abad de Cervera, y Tarrega, sientan Cofrades, dan belas, Imagenes, y medallas, publicando

Yndulgencias, y diciendo que tienen virtud contra tempestades, y enfermedades, dando, à vezes certidumbre de que se curaran con breves oraciones, pariran felizmente las Mugerres, y llegará el feto al Bautismo.

Y finalmente por lo respectivo al Obispado de Vich, siendo asi, que las licencias de pedir se concedan simples, y sin facultad, que sea opuesta a la diciplina Ecclesiastica; se asegura haber sido tal la perversidad de los Questores, que no han dejado de sentar clandestinamente por Cofrades, à quantos / han podido engañar publicando Indulgencias, repartiendo Medallas, y otras invenciones, que se oponen a la candidez, y rectitud del derecho canonico, y a las intenciones del S[ant]to Concilio, y nada de esto estraña al Reverendo en Christo Obispo de aquella Diocesis, por que siendo estos Questores Jente vil, que afianza en el arriendo que haze a los Santuarios de las limosnas una vida vagamunda y perniciosa al estado, no es mucho que imventen medios para aumentar su ganancia.

Las antiguas, y reiteradas providencias, que por las leyes, y Decretos Reales se han dado para desterrar los abusos de estos Questores, manifiestan bastantemente el perjuicio, que producen al Estado exigiendo limosnas por medios artificiosos, y dignos de castigo, y la experiencia no deja duda de que el daño subsiste; y subsistirá mientras lo aya, pues todas las precauciones de los despachos con que piden, no sirven para contenerlos, y por lo mismo entiendo la Aud[ienci]a que la observancia de la Real orden, que se comunicó en 16 de Di[ciem]bre del año pasado podrá solo corregir estos abusos, por que sin necesidad de mantener tante Jente ociosa / y vaga, los santuarios que por la necesidad urgencia o otra piadosa inversion tienen licencia del Consejo podrá pedir por el Reyno, ò la Diocesis con el nombramiento de Personas, que las recauden en cada uno de los Pueblos, à que su facultad se extienda consiguiendo el fin para que las solicitaron, si no con tanto lucro, a lo menos por medios justos, y sin contravenir a la Ley.

Sobre todo V[uestra] Mag[esta]d resolverà lo que sea mas de su Real agrado.

D[o]n Joseph Faustino Perez de Hita, Reg[en]te

D[o]n Juan de Herrera.

D[o]n Joseph Martinez y de Pons

D[o]n Jacobo de Huerta.

D[o]n Antonio de Vilalba

D[o]n Juan Josep de Eulate

D[o]n Man[ue]l Thom[a]s de Trevijano

D[o]n Pablo Ignacio de Amat

D[o]n Balthazar de Aperregui.

D[o]n Ventura de Ferran

Bar[celo]na, y Marzo 29 de 70.

ANNEX III

Nomenament de recaptador d'almoines de 1816 de la Casa de la Misericòrdia de Barcelona, a favor de Antonio González Alfarero, veí d'Esparreguera. Text imprès amb segell estampat il·legible. (Arxiu Municipal d'Esparreguera, Fons Subirana)

La Real Junta de la Casa de Misericordia y refugio de Barcelona: Deseando proveer por medios conducentes á su conservacion y aumento, y usar á este fin de los privilegios Pontificios y Reales, concedidos á la antigua Casa de Misericordia, para recaudar las limosnas que libremente ofrezca la caridad pública en todas las ciudades, villas y lugares del Principado, diputando para recogerlas persona de mérito, actividad y zelo: Por tanto, enterada la Junta que estas circunstancias conc[ur]ren en vos *Antonio Gonzales Alfarero vezino de la villa de Esparraguera Correg[imiento de V]illafranca* en uso de sus facultades, ha vendio en no[mbr]aros, como por el presente os nombra, para [?] encargo de Recaudador de las limosnas que ofrezca la caridad pública de *esta Villa de Esparraguera* para el util objeto de mantener los pobres de aquella Real Casa de piedad, esperando de vuestro zelo que practicareis las mas eficaces diligencias para que aquellas sean copiosas, con arreglo á la instruccion, que separada se os entregará; gozando en premio de vuestro trabajo de las exenciones y gracias notadas á [?] fin de este despacho, concedidas por autoridad Real á los recaudadores de dichas limosnas, a más de que recibiréis del Todopoderoso el premio con que remunera las acciones virtuosas de los hombres: debiendo presentar este despacho á la Justicia ordinaria y Ayuntamiento de dicha *Villa* para que os reconozcan por tal Recaudador, y no os pongan embarazo alguno; cuyo nombramiento debe entenderse durante el beneplácito de dicha Real Junta, que os lo permitirá siempre que vuestra actividad, méritos y circunstancias dén motivo para ello. Expedido en la ciudad de Barcelona, firmado de nuestra mano, sellado con el Selo de dicha Real Casa, y refrendado por el infrascrito Secretario á los *ocho de Octubre de mil ochocientos diez y seis*.

[signat] Pablo [?] de Barc[elo]na

[signat] Juan de la D[?]era Jose M[ari]a de Ponsich

Por acuerdo de la R[ea]l Junta

[signat] Mar^o Llobet

[?./]

Las exenciones y gracias concedidas por S.M. a los recaudadores son:

Primo: El goce de la proteccion y salvaguardia Real.

Item: La franquicia de puentes, barra, y barcas, excepto las en que hubiesen órdenes en contrario.

Item: Que sean exentos de host y cabalcada Real y vecinal, y de composicion de aquellas.

Item: El uso de armas por defensa de la persona.

Item: Que no puedan ser molestados en sus personas por deudas extrañas.

Item: Que no puedan ser obligados á exercer oficio alguno en la ciudad, villa ó lugar en que fueren colectores.

Item: Que en sus casas puedan tener Armas Reales en señal de dicha salvaguardia Real.

NOTA

Para que valga la exencion de oficios concegiles, deben los recaudadores presentar sus despachos á las respectivas Justicias y Ayuntamientos antes de hacerse las propuestas para los oficios de Bayle y Regidor, y antes de las elecciones de diputados y sindicos.

El Fiscal de S.[?] previene además que estas gracias solo pueden valer en los pueblos de ciento y cincuenta vecinos, ó de ahí arriba.

[Rúbrica]

ANNEX IV

Llicència per postular atorgada pel vicari general del bisbat de Burgo de Osma al santuari de Santa Bàrbara de Pruneres el 5-8-1855. Text manuscrit amb segell del Tribunal Eclesiàstic del Burgo de Osma. (Arxiu Municipal de Monistrol de Montserrat, Fons Cal Virol)

Nos el D[octo]r D[o]n Luis Alvarez de Ron, Presb[íte]ro Abogado de los Tribunales Nacionales, Dig[nida]d de Chantre de la extinguida Yglesia Colegial de Peñaranda de Duero, Prov[iso]r y Vic[ari]o General de este Obispado por el Yl[us]t[isi]mo S[eño]r Fr[ay] Vicente Horcos Sanmartin, Obispo del mismo [&?].

Por la presente y su tenor concedemos licencia en forma á D. Cayetano de Dalmau y Dalmau, Presb[íte]ro Prior, y administrador del Santuario de S[an]ta Barbara en el Monte de Pruneras, Provincia y Diócesi de Gerona, p[ar]a que por si, ó por medio de su especial encargado D[on] Jaime Bibas ú otro que para ello tuviese legitimo poder del mismo pedir y recoger en esta Villa y toda la Diocesis lisona de todos los feltes para la Capilla de la expresada Gloriosa S[an]ta Barbara Virgen y Martir en el referido Priorato de las Pruneras, donde se veneran las Sagradas r[eli]quias de los Pechos de la misma S[an]ta,

y á consecuencia pueda dar y, distribuir a los fieles devotos de la propia S[an]ta, medallas, Estampas, Velas y novenarios p[ar]a su consuelo, publicandose en las Yglesias el papel impreso de los Milagros y alabanzas de la S[an]ta, segun lo prevenido en las licencias y despachos / reales q[u]e p[ar]a dicho efecto ha manifestado, concediendole como igualmente concedemos permiso p[ar]a que pueda admitir y escribir cofrades de la Hermandad y cofradia de la mencionada S[an]ta. Y mandamos á los Curas, Vicarios, Tenientes &, no le pongan embarazo acerca de lo referido, antes bien le acudan con cuanto puedan; y á todos los fieles de esta recordada Diocesis les rogamos contribuyan con las limosnas que vuenamente les sugiera la piedad.

Dada en la Villa de Burgo á veinte y cinco de Agosto de mil ochocientos cincuenta y cinco.

...D[oct]or D[o]n Luis Alvarez de Ron

Por m[anda]do de S[u] S[eñor]ía

[*signat*] Fran[cisco] ... Cavia

[*rúbrica*]